

90.

„ПРОСВѢТА“

СТАВРОПИГЙСКЕ
БРАЦТВО
Цѣна 16 кр.

Рѣкъ 1886.
Книжка I.

06/0

Рад. 106 - $\frac{24}{11}$ 50

СТАВРОПИГІЙСКЕ

БРАЦТВО УСПЕНЬСКЕ

У ЛЬВОВѢ,

10. 6. 73.
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

его засноване, діяльність и значене церковно-народне.

Написавъ

Олександръ Барвѣньскій.

Д. С. ГЛУСЕР
1949

~~БІБЛІОТЕКА
на усього товариства „Провѣта”
імени Шевченка~~

У ЛЬВОВѢ 1886.

Зъ друкарнѣ Товариства імени Шевченка,
подо̄ зарядомъ К. Веднарского.

Д 372.24-354
Д 372.24-66

ПЕРШОМУ и ВЕРХОВНОМУ

Ставропигійскому Брацтву на Руси

при церквѣ Успенія Пр. Богородицы у Львовѣ

въ память

тристаѣтнихъ роковинъ его заснованя

присвячує

АВТОРЪ.

Львівська наукова бібліотека
№ 2081

Переднє слѡвце.

Зъ давныхъ давень при кождѡй церквѣ на Руси находятъ ся брацтва, засновані пѡсля давного звичаю, щѡ сягае першихъ початкѡвъ христіяньства. Цѣль и уладжене сихъ брацтвъ звѣстнй всѣмъ вѣрнымъ. Однакъ наибѡльшого значеня мѣжь усѣми брацтвами церковными на Руси добило ся брацтво при церквѣ Успенія Пресвятой Богородицѣ (або Волоскѡй) у Львовѣ тымъ, щѡ оно дѡстало вѡдъ патріархѡвъ выѣмковй широкй права. Хочь чѣ мало зъ тыхъ правъ вѣ протягу вѣкѡвъ потратило се брацтво, однакъ и нынѣ глядитъ вся Русь на се брацтво, якъ на твердиню нашої вѣры и народности. Тому то годить ся кождому Русинowi зъ приближенемъ великого торжества 300 лѣтного заснованя Ставропигійского брацтва у Львовѣ познакомитись зъ его исторією и значенемъ. Нехай сей дрѡбный трудъ причинить ся хочь вѣ части для розъясненя нашихъ церковно-народныхъ вѡдносинъ того часу, а чей не станемо попадати вѣ рос-

пуку и сумнѣвати ся о великомъ значеню русской церкви въ нашомъ народномъ развитку, коли повѣе зъ неодной стороны неприхильный вѣтеръ.

Въ Тернополи, въ мѣсяцю грудню 1885.

Олександръ Баревньскій.

І. Внутрѣшній ладъ рускои церкви до половины 16. столѣтя.

1. *Выборне право руского духовенства.*

Въ давнѣй Руси вже въ першихъ столѣтяхъ еи розвою (въ 12. и 13. ст.) настала тѣсна звязь мѣжь духовенствомъ а народомъ: народъ мавъ широку и живу участь въ справахъ церковныхъ. Ся звязь духова обявляла ся передовсѣмъ тымъ, що духовныхъ высшихъ достойникѣвъ (іерархѣвъ), епископѣвъ, выбирали не тѣлько саміи духовніи, але и князѣ, бояре и все „людство“ пѣдъ доглядомъ митрополита и Великого князя на вѣчу⁽¹⁾. Тѣлько такій выбѣръ, вѣдповѣднѣй давному звичаеви християнскойои церкви, бувъ законнѣй; негѣдне бо було дѣло, накидати на святительске мѣсце, кого Богъ не покликавъ, а не хотѣвъ князь и люде. Тымъ то и вырѣжняла ся наша Русь вѣдъ великого князѣвства московского, де вже зарано усунули

народъ вѣдъ участи въ выборѣ высшого духовенства.

Коли опѣсля Русь вѣддѣлила ся вѣдъ митрополіѣ московской и установила собѣ 1414. р. окрему (давну) митрополию въ Кіевѣ⁽²⁾, тогдѣ не тѣлько выборѣ епископѣвъ, але навѣтъ митрополита вѣдбувавъ ся давнымъ ладомъ. Выборцами були духовнѣ достойники и священники, а окрѣмъ того и князѣ, бояре и „люде“, не тѣлько одной епархіѣ (землѣ пѣдвластной епископови), але всѣхъ литовско-русскихъ земель принадлежныхъ до кіевской митрополіѣ. Зъ такого всенародного выбору выходили на давнѣй Руси такожь священники, діяконы и вся служба церковна. Тымъ способомъ руске духовенство не було замкненымъ, окремымъ для себе станомъ, а доповняючи ся спомѣжь людей свѣтскихъ, жило зовсѣмъ однимъ житемъ зъ своею паствою, мало живу и видну участь въ суспѣльныхъ и політичныхъ справахъ руского народу, та й зъ своей стороны не вѣдсувало людей свѣтскихъ вѣдъ участи въ справахъ церковныхъ. Поки ще були удѣльнѣ князѣвства на Руси, духовнѣ достойники займали почетнѣ мѣсця въ княжихъ радахъ разомъ зъ иншими князями и боярами, опѣсля (въ 16. ст.) въ соймахъ русскихъ земель и воеводствъ, а навѣтъ въ соймѣ великого князѣвства литовского. Тай люде свѣтскѣ були такоижъ

думки, що про справи церковні повинні знати всі Русини, а не тільки самі достойники церковні. Свѣтскій люде тогочасні, именно князѣ и вельможѣ надѣляли безнастанно церкви и монастырѣ землями и щедрыми дарами и основували такожъ нові. Нѣчого отже дивного, що они уважали своимъ правомъ: дбати про церковный ладъ, наглядати житє и дѣяльнѠсть выбраного ними духовенства, загаломъ мати живу участь въ справахъ церковныхъ. Люде свѣтскій належали такожъ неразъ до судѠвъ не только епископскихъ, але й митрополичихъ и разомъ зъ духовенствомъ рѣшали sprawy церковного заряду.

Ся тѣсна звязъ мѣжъ людьми свѣтскими а духовенствомъ, ся жива участь свѣтскихъ людей въ церковныхъ справахъ проявляла ся особливо наглядно въ русскихъ церковныхъ соборахъ (вѣчахъ). Такъ н. п. Великій князь литовскій Витовтъ задля вѠдновленя и установленя окремои рускои митрополіѣ въ Кіевѣ, скликавъ на соборъ всѣхъ князѣвъ литовскихъ и русскихъ земель, и боярѣ, и вельможѣ, архимандритѠвъ и игуменѠвъ, черцѣвъ и попѠвъ⁽³⁾.

Такимъ способомъ въ давнѠй Руси ажъ до половины 16. столѣтя були такі головні пѠдвалины внутрѣшнѠго ладу рускои церкви, що духовенство було выборне, а люде свѣтскій мали жирый удѣлъ въ справахъ церковныхъ. Такій

ладь вѣдповѣдавъ духови споконвѣчныхъ звичаѣвъ християньской церкви и суспѣльнымъ поглядамъ руского народу, а для самой церкви и народу принѣсь чималый хосень. Позаякъ духовнѣ мѣсця замѣщували ся особами выбираными, тожь тымъ обеспечено руску церкву, щобъ на посады духовнѣ не дѣставали ся люде недостойнѣ. Неперерывна и близька участь заступникѣвъ народу въ справахъ церковныхъ пѣддержувала тѣсну звязь мѣжь вѣрными, а церквою. Такимъ чиномъ церква була живымъ народнымъ тѣломъ, въ котрѣмъ розвивали ся духовнѣ силы народу, а церква орудувала тыми силами народу въ громадскѣмъ и политичнѣмъ житю. Тѣлько черезъ сю тѣсну звязь мѣжь церквою а народомъ, духовенствомъ а свѣтскими людьми, набрала Русь тои силы, щѣ дала ѣй змогу выдержати тяжкѣ татарскѣ погромы и завоеване Литовцями, котрѣ небавомъ пѣдъ впливомъ руской вѣры, просвѣты, мовы и письменства, майже зовѣмъ зрущили ся. Та сама звязь давала рускѣй церквѣ силу постояти твердо за свою вѣдрубнѣсть въ борбѣ зъ ворогами руского обряду.

2. Великѣ князѣ литовско-рускѣ обмежають право выборне правомъ „подаваня“.

Однако самъ устрѣй великого князѣвства литовского, котре загорнуло бѣольшу часть ру-

скихъ земель *) бувъ такій, що неконче сприявъ дальшому розвиткови дотеперѣшнёго ладу руской церкви, опѣсля же причинивъ ся до знищення того ладу. Великій князѣ литовскій вступаючи на престѣль присягали хоронити такожъ права руской церкви, деякі зъ нихъ дбали навѣть про чистоту обычаївъ и лучшій церковный ладъ руской церкви. А всежь таки мали они въ своихъ рукахъ одно небезпечно орудіе, котрого опѣсля надъживали и довели тымъ чиномъ до великого розладу въ рускѣй церквѣ. Въ Литвѣ Великій князь бувъ верховнымъ господаремъ и властивцемъ усѣхъ земель, отже и всѣхъ церковныхъ земель и дѣбръ, якій находились въ великомъ князѣвствѣ литовскомъ. На тѣй основѣ мавъ Великій князь литовскій право, орудувати тими землями и ихъ роздавати меншимъ князямъ, боярамъ, землянамъ и духовнымъ, за що они зновъ обовязані були вѣдбувати военну службу и инші повинности въ користь великого князѣвства. А позаякъ майже всѣ духовні достоїнства въ литовскѣй Руси були злучені часто зъ великими навѣть церковными землями, тому Ве-

*) Въ другѣй половинѣ 14. столѣтя князѣвство Смоленське, Чернигѣвське, Сѣверське, Волинське, Кієвське и Подѣле (гл. Ол. Барвѣнській. Исторія Руси Ч. III. 67, 68 стор.

ликій князь литовскій мавъ право выбраного епископа, настоятеля монастыря або иного духовного достойника потверджувати въ его урядѣ духовномъ. Таке потвержене звало ся подаванє. Такимъ подаванємъ Великій князь литовскій потверджувавъ нововыбраного достойника духовного и дававъ ему право орудувати землями церковными, якї були злученї зъ его достоинствомъ духовнымъ. Тымъ то литовскій князѣ звались „подавцами всѣхъ хлѣббвъ духовныхъ“.

Очевидно таке право „подаваня“ супротивляло ся зовсѣмъ праву выборному духовенства, яке выробило ся въ давнѣй Руси. Вправдѣ князѣ литовскій спершу дуже умѣрковано користували ся своимъ правомъ о стѣлько, що безъ призову князя не можна було выбирати митрополита и епископбвъ, а нововыбранї достойники потребували ще потверженя князѣвского. Та й що до низшихъ достоинствъ церковныхъ не зъразу князѣвске право „подаваня“ выперло стародавне руске право выборне священикбвъ. Потомки рускихъ князѣвскихъ родбвъ, рускї бояре и вельможѣ, були ще одной вѣры зъ народомъ, шанували и дуже берегли предкбвскї звычайѣ. Основуючи церкви и монастырѣ и надѣляючи ихъ майномъ и землями, оберегали они церкви и духовенство вѣдъ всякои кривды, а та дбалѣсть

про потреби и справы церкви, та духовенства давала имъ право „подаваня“. Въ такѣмъ случаю право „подаваня“ не супротивляло ся старорускимъ обычаямъ, пѣсля котрыхъ н. пр. выбѣръ настоятеля монастыря спершу належавъ до основателя тогожь монастыря, опѣсля же черцѣ выбирали самѣй настоятеля, а основатель або князь его потверджувавъ. Такъ само можна думати, що й выбѣръ священникѣвъ при церквахъ парафіяльныхъ вѣдбувавъ ся при участі вѣрныхъ, а властивецъ села чи гѣрода тѣлько его потверджувавъ. Особливо мѣщане, щѣ мали магдебурске право и привикли до самоуправи, стояли твердо при своѣмъ правѣ вѣльного выбору духовныхъ осѣбѣвъ. Були ще й такі села и громады, що самѣй ставили церкви. Въ такихъ выбѣръ священникѣвъ належавъ зовсѣмъ до громады, а властивця села просили хѣба для почести, щѣбъ вѣнъ згодивъ ся на выбѣръ, або выбраного священника потвердивъ. Звычай сей бувъ ще на Украинѣ въ кѣнци минушого и на початку нашого столѣтя.

3. Усунене выборного ладу руского духовенства.

Першѣй жалѣ на надъуживане права „подаваня“ пѣднесено на виленскѣмъ соборѣ 1509

року. Отцѣ собора жалували ся, що деякі задля славы свѣтової тай користи купують собѣ ще за житя епископѣвъ ихъ посады и приймають тѣ посады безъ вѣдомости и згоды митрополита и епископѣвъ, безъ выбору князѣвъ и панѣвъ руской вѣры. Такъ само набували ся въ ту пору мѣсця настоятелѣвъ монастырскихъ и священникѣвъ приходскихъ. Крѣмъ того жалувавъ ся соборъ, що деякі князѣ и паны выкористували право „подаваня“, що самѣ вѣдбирали у священникѣвъ церкви безъ вѣдомости епископѣвъ, або довго лишали парафіѣ безъ священникѣвъ, а ииші зновъ казали вѣдправляти богослужене священникамъ невысвященымъ, або загарбували церковне майно. Однакъ тѣ и имъ подѣбнѣи случаѣ бували ще доволѣ рѣдко, всѣ почували ихъ безправнѣсть, а соборъ рѣзко погрозивъ вылученемъ зъ церкви за нарушене давныхъ порядкѣвъ церковныхъ. Та не легка була справа, коли продавцемъ епископскихъ посадъ и иишихъ мѣсць духовныхъ бувъ самъ „верховнѣи подавецъ хлѣбѣвъ духовныхъ“, с. е. король. Тогдѣшнѣи король польскѣи и Великѣи князь литовскѣи Жигимонтъ I. бувъ вправдѣ розумнѣи и рускѣи вѣрѣ прихильнѣи володаръ; однакъ проживаючи майже весь часъ свого володѣня въ Польщи, переймавъ ся мимохѣтъ тамошними поглядами и прикладавъ ихъ до справъ рускихъ. Латиньска церква не признавала

зовсѣмъ выборного права духовныхъ особъ и опирала ся на цѣлковитой самовласти. Подкупства, продаване духовныхъ посадъ, подступы въ осягненю церковныхъ достоинствъ водили ся въ захѣдныхъ краяхъ на великій размѣръ. Та й въ Польщи легко було выпросити собѣ у короля грамоту на якусь духовну посаду ще за житя епископа, чи священника зъ правомъ, заняти еѣ заразъ, скоро буде вѣльна. Такой передъ часомъ ще назначеній духовнїи достойники звали ся номінаты. Задля зближеня Литвы до Польщѣ стали такой звычайѣ проникати и въ рускїи краѣ, подвластнїи Литвѣ, а куповане духовныхъ посадъ змагаєсь быстро. Навѣтъ деякїи рускїи достойники духовнїи самїи нарушали сей ладъ, хоть на згаданѣмъ соборѣ виленьскѣмъ такъ рѣзко выступали за збереженемъ давного церковного ладу.

Жигимонтъ II. Августъ, сынъ попередного короля, зовсѣмъ уже усунувъ выборный ладъ духовныхъ достоинкѣвъ, а роздававъ духовнїи посады въ нагороду за всѣлякїи выслуги людемъ, щѣ часто зовсѣмъ до нихъ не годили ся.

Такимъ чиномъ давнїи внутрѣшнїи ладъ руской церкви около половины 16-го столѣтя, коли не зовсѣмъ перевѣвъ ся, то бодай значно бувъ подкопанный, а стало ся то саме тогдѣ, коли рускими краями управляли два першїи Жигимонты, ще наибѣльше прихильнїи руской вѣрѣ.

4. Вплывъ Люблинскои уніѣ на руске духовенство. Право патронату.

Нарѣдъ рускій не мѣгъ выступити успѣшно въ оборонѣ давныхъ звычаѣвъ и порядкѣвъ въ рускѣй церквѣ, бо переживавъ тогдѣ важкѣи часы. Въ Люблинскѣй уніѣ (1569 р.)⁽⁴⁾ Литва и рускій краѣ ѣи пѣдвластнѣи цѣлкомъ зѣлляли ся зѣ Польщею. На мѣсце давного самосуду громадского заведено судѣ шляхоцкѣи, обмежено права селянѣ до землѣ, а цѣла люднѣсть рѣзко розпала ся на шляхтичѣвъ и людей посполитыхъ (простыхъ).

Рускѣи шляхтичѣ не хотѣли бути нѣчимъ гѣршими вѣдѣ польскихъ, хочѣ черезъ выставне и розкѣшне жите попадали въ невыплатнѣи довги. Тому то ѣи такъ гонили за користями и не перебирали въ способахъ, щѣбѣ тѣлько ихъ допасти. Зѣ тымъ росла у нихъ пыха и погорда хлопѣвъ, та переслѣдоване останкѣвъ давныхъ вѣльностей и правъ селянскихъ. Така нагѣнка за роскошнымъ житемъ и выгодами затирала въ нихъ свѣдомѣсть народну, розрывала ту звязъ, яка колисъ лучила ихъ зѣ народомъ рускимъ и доводила ихъ до перемѣны вѣры предкѣвской, руской, на нову шляхотску, латиньску.

Новый ладѣ, щѣ наставѣ пѣсля Люблин-

скои уніѣ вѣдбивъ ся и на духовенствѣ. Оно розпало ся такожь на „шляхту духовного стану“, щѣ скоро зляла ся въ усѣмъ зъ „панами-шляхтою станѣвъ свѣтскихъ“, — и низше духовенство „посполитого стану“. Се низше духовенство терпѣло богато вѣдъ самоволѣ „станѣвъ шляхотскихъ“, щѣ мали въ своихъ рукахъ право „подаваня“, а небавомъ розширили его зовсѣмъ на ладъ польского права „патронату“. Мѣжь шляхтою въ литовско-рускихъ земляхъ було вже тогдѣ чимало Полякѣвъ, щѣ набули добра. Они зрозумѣли скоро, яке то важне для нихъ се орудіє. Право „патронату“ давало дѣдичеви власть розпоряджувати совѣстію своихъ пѣдданныхъ и пѣсля своєї вѣподобы дбати про ихъ духовнѣ потреби. Дѣдичъ нищивъ останки давного громадского самосуду, а его мѣсце мавъ заняти судъ шляхотскѣй. Такъ само силкувавъ ся дѣдичъ знищити давнѣй звычай громадъ, щѣ выбирали собѣ священника и займали ся справами церковными. Теперъ и право суду и право патронату перейшло въ руки дѣдича, щѣ вважавъ ихъ новѣмъ жереломъ неправныхъ доходѣвъ. Дѣдичѣ продавали духовнѣ посады, брали вѣдъ священникѣвъ подарки, вѣдбирали церковнѣй землѣ, або дорогоцѣнности и т. д.

Въ ту пору зъ Нѣмеччины стала ширити ся нова вѣра Лютра и Кальвина, тожь неразъ

лучало ся, що дѣдичь перенявшись новою вѣрою заводивъ еѣ насильно въ своихъ добрахъ, вѣдбравъ церкви и замѣнявъ въ лютерскій святинѣ.

5. *Упадокъ поваги руского духовенства.*

Дуже важка була доля низшого духовенства руского пѣсля Люблинской уніѣ. Се були по бѣльшой части бѣдаки, що мусили обробляти землю власными руками, бо церковне майно позагарбували въ многихъ мѣсцяхъ дѣдичѣ. Староста або дѣдичь посылавъ священника зъ пѣдводами, бравъ поповичѣвъ до послуги и обходивъ ся зъ его родиною пѣсля вподобы. Не лѣпше обходили ся зъ священниками архиереѣ, накладали на нихъ всѣлякѣ дачки, замыкали ихъ до вязницѣ або били. Однакъ священники мало стыкали ся, або й не знали своихъ владыкъ, а дѣстаючи парафіѣ зъ рукъ дѣдичѣвъ ставали зовсѣмъ ихъ пѣдвластными навѣтъ въ справахъ духовныхъ. Такимъ способомъ дѣдичѣ, а навѣтъ ихъ урядники, судили священникѣвъ, саджали ихъ до вязницѣ, брали вѣдъ нихъ дачки и т. и. Повага духовенства такъ була пѣдъупала, що людяный чоловѣкъ соромивъ ся вступати въ той станъ, а тѣлько „одно смѣте людске, голоднѣ та неуки тиснули ся до него,“ якъ каже оденъ сучасный письменникъ.

Зовсімъ инакше було зъ духовенствомъ высшимъ (іерархами). Сюды тиснули ся знатні и богаті шляхтичѣ, неразъ високого роду. Православні церкви и монастирѣ рускіи мали великі добра, якими ихъ вивѣнували рускіи и литовскіи князѣ и вельможѣ. Тому то такъ поквапно свѣтскіи паны гонили ся за „духовнымъ хлѣбомъ“, се бѣ то за епископствами и архимандріями. Не оглядаючи ся на невыгѣдне для нихъ давне право выборне, звертали ся они просто до „верховного подавця хлѣбѣвъ и столицъ духовныхъ“ се бѣ то до короля и оденъ на передѣ другого выпрошували собѣ у него грамоты на духовніи уряды — одніи за давніи выслуги, другіи зъ протекціѣ двораковъ королѣвскихъ, а бѣльша часть таки за грошѣ. Такъ зъ часомъ на добре розкорѣнили ся пѣдкупства и всѣлякіи пѣдступы. Іерархи-шляхтичѣ добивались значныхъ дѣбрѣ и могли рѣвнятися зъ вельможами. Они мали укрѣпленіи замки зъ арматами и иншимъ стрѣльнымъ оружемъ и удержували цѣліи ватаги слугъ. Ихъ коморы були повніи дорогои одѣжи, а въ пивницяхъ невычерпанныи запасъ всѣлякихъ винъ и иншихъ напитковъ. На дворахъ іерарховъ сихъ були вѣддѣлы гайдукѣвъ, нѣбы то для захисту вѣдъ наѣздѣвъ татарскихъ, однакъ они часто зъ гайдуками своими наѣздили чужій добра. Такіи владыки не могли дбати про духовніи потреби вѣр-

ныхъ, бо навѣтъ и не були свѣдомі своихъ повинностей. Они тѣлько про се и думали, щобъ чимъ скорше забогатѣти. Владыки тогочасні несуть доходами зъ церковныхъ дѣбрь, накладали великі дачки на священниковъ, а коли тѣ не змогли оплатити ся, заказували имъ вѣдправляти службы божі и запечатували церкви.

Орудуючи значнымъ майномъ вели тогдѣшні владыки роскошне и веселе жите и нѣчимъ не рѣжались вѣдъ свѣтской шляхты. Зъ новыми поглядами обычаевыми щезала давна простота и патріархальность обычаевъ предковскихъ и чистота моральна.

Зъ своими гайдуками и вѣсковыми людьми деякі владыки нападали, брали приступомъ и вѣдбирали чуже майно, мѣсточка и села, а неразъ вѣдбивали ся вѣдъ вѣска королѣвского, котре мало наказъ ихъ змусити до послуху якому для нихъ невыгѣдному распорядженю королѣвскому. Крѣмъ того выступали вѣдъ судовыхъ трибуналахъ на росправахъ, вносили до судовыхъ книгъ свои протесты, позвы, апелациѣ и т. п. Грѣмкимъ голосомъ зъ Атоньской горы дорѣкае тамошній рускій чернецъ Иванъ Вишеньскій (зъ Вишнѣ вѣдъ Галичинѣ) вѣдъ своѣмъ письмѣ, владыкамъ рускимъ, архимандритамъ та игуменамъ за ихъ користолюбность, пѣяньство, и и. грѣхи, щѣ они замѣсть книжного читаня и науки закону Госпо-

днёго высиджують день и нѣчь надъ апеляціями и протестаціями. Процесы такі тягнулись десятками лѣтъ и кѣнчили ся неразъ по смерти владыкъ, а деякі зъ нихъ умирали банітами, се есть позбавленными охороны права и засудженными на прогнане зъ краю.

*б. Намагане до поправы стану рускои церкви.
Початокъ и характеръ русскихъ брацтвъ церковныхъ.*

Пѣсля знищеня старинного ладу выборного руского духовеньства и заведена права патронату усунено вѣрныхъ вѣдь участи въ справахъ церковныхъ. Теперь почавъ завмирати духъ въ живѣмъ доси тѣлѣ церковнѣмъ, а не минуло пѣвъ столѣтя, якъ проявили ся признаки внутрѣшнѣго розкладу. Высші мѣсця духовнѣй позаймали люде безъ покликаня и пѣдготовленя, або таки зовсѣмъ безъ вѣры, „вовки несытѣ“, щѣ дбали тѣлько про богацтва и роскѣшне жите. Мѣжь духовеньствомъ пѣдъупали обычаѣ, а духовнѣй достойники, щѣ допускались найтяжшихъ переступѣвъ, сидѣли супокѣйно на своихъ мѣсцяхъ. Священики не слухали своихъ владыкъ, не дбали про церковнѣй справы, тѣлько щѣбъ догодити своимъ патронамъ-дѣдичамъ, а вѣрнѣй безъ проводу и втративши довѣре до своихъ пастырѣвъ

покидали предкѣвску вѣру и переходили громадно на инші вѣры.

На щастє бѣльшѣсть тогдѣшної суспѣльности руской складала ся зъ людей, що не попадали въ роспуку, а мимо упадку руской ієрархіѣ, бачили змогу уладити лѣпше церковні справи. Руска суспѣльнѣсть мала тогдѣ богатыхъ и могучихъ вельможъ (аристокрацію), що выводили свѣй рѣдъ вѣдъ удѣльныхъ русскихъ князѣвъ, або вѣдъ литовскихъ⁽⁵⁾. Такі могучі роды якъ н. пр. Острожскихъ давали спершу рускѣй народности и церквѣ сильну пѣдпору и пѣдмогу. Князь Константинъ Острожскій думавъ, що головною причиною зла єсть темнота мѣжь рускимъ духовенствомъ и що въ рускѣй церквѣ настане зновъ инші ладъ, скоро тѣлько повстануть школы на Руси и розширить ся просвѣта. Та опѣсля рускі вельможѣ остыгають въ пѣдмаганю руской церкви и народности. Бажаючи зрѣвнятись зъ польскою шляхтою, звертали свои очи на Польшу, де ихъ дожидали выгоды. Старі вельможѣ и паны ще доволѣ твердо держали ся рѣднои вѣры и народности, однакъ молоді, выховані середъ иншихъ обставинъ и поглядѣвъ, вѣдѣрвані неразъ вѣдъ рѣдного краю службою, легко вѣдчужували ся вѣдъ свого.

Здоровѣйше дивили ся на справу поправки руского духовенства инші версты руской су-

спѣльности, що́ меньше подпали подъ впливъ польскихъ поглядѣвъ, се бѣ то руске мѣщанство и селянство.

Однакъ селяне втративши свои давнїи громадскїи права, приголомшенїи важкимъ угнѣтомъ дѣдичѣвъ, не могли при своѣй темнотѣ и подумати о томъ, щобъ якимъ небудь способомъ причинитись до поправки сумного стану руского духовенства и руской церкви, де рускїи селянини находивъ одиноку вѣдрану и науку.⁽⁶⁾

Зовсѣмъ свободнѣйше жило ся мѣщанамъ, именно по бѣльшихъ мѣстахъ, що́ користувались самоуправою на основѣ магдебурского права.⁽⁷⁾ Купецтвомъ и промысломъ заповняли собѣ мѣщане бѣльшу незалежнѣсть якъ хлѣборобы-селяне, добились лѣпшихъ достаткѣвъ. Многїи мѣщане були письменнїи, а деякїи вызначались навѣтъ значною на тїи часы наукою, особливо по такихъ великихъ мѣстахъ, якъ Львѣвъ, Вильно и и. Деякїи мѣста навѣтъ задержали ще у себе и пильно берегли давнїи выборнїи ладъ своихъ священникѣвъ. Такимъ способомъ мѣщанство руске мало доволѣ тривалїи подвалины, щобъ взяти на себе починъ въ справѣ вѣдродженя руской церкви и духовенства, доведеного надъжужитями достойникѣвъ церковныхъ и дѣдичѣвъ-патронѣвъ до крайного упадку и розладу. Тыми готовыми подвалинами, на котрыхъ повстали справдешнїи

огнища нового церковно-народного житя, явили ся церковнїи брѣтва.

Послѣ старинного руского звичаю були по рускихъ мѣстахъ братнїи звязки вѣрныхъ при церквахъ. Сїи звязки мали характеръ религїино-добродѣйный и нагадували цеховїи корпораціи тогочаснїи. Сїи звязки званїи брѣтвами дбали про потреби своихъ церковь, хоронили мерцѣвъ, запомагали вбогихъ та калѣкъ, справляли въ певнїи празники спѣльнїи обѣды, сходили ся до брацкого дому, радили про церковнїи и свои власнїи справы и залагоджували суперечки мѣжь братчиками. Такїи брѣтва були заснованїи послѣ взѣрця першихъ христїаньскихъ громадъ, коли христїане въ першихъ столѣтяхъ по Христѣ, прослѣдованїи поганями лучили ся въ духу любви христїаньскои.

Спершу такихъ брѣत्वъ церковныхъ було небогато, а въ першѣи половинѣ 16-го столѣтя були они тѣлько по бѣльшихъ мѣстахъ. Однакъ въ другѣи половинѣ 16. столѣтя, а именно пѣдь конецъ тогожь, себѣ то 300 лѣтъ тому назадъ, брѣтва церковнїи повстали и по меншихъ мѣстахъ та мѣсточкахъ, такъ що цѣла Русь була заснована доволѣ густою сѣткою тыхъ брѣत्वъ.

Оборона православної церкви вѣдь иновѣрцѣвъ була одною зѣ головныхъ задачъ брѣत्वъ

церковныхъ, однакъ доперва пѣзнѣйше, именно пѣсля оголошеня церковной унїѣ. Спершу многї брацтва приѣмали до своего складу не тѣлько православныхъ, але такожь людей иншої вѣры, мѣжь тыми латинникѣвъ, а навѣтъ осѣбъ духовныхъ. Се свѣдчить, що до введеня церковной унїѣ була мѣжь рускою (православною), а католицкою людностею повна вѣротерпимѣсть, а рускихъ (православныхъ) священникѣвъ вzywали не разъ до католицкихъ родинъ, хрестити дѣтей, хоронити мерцѣвъ и т. и., такъ що католицке духовенство на те жалувалось передъ королемъ. Рускї церковнї брацтва були справдѣ выразомъ того громадского духа, якїй проявлявъ ся за рускихъ князѣвъ у народныхъ вѣчахъ, а опѣсля проявивъ ся въ Козачинѣ — того духа, якимъ и нынѣ держитъ ся и вѣдроджуе ся рускїй нарѣдъ въ своѣмъ народнѣмъ розвитку.

Коли упадокъ моральный высшого руского духовенства дѣйшовъ бувъ до крайности, а рускї паны и вельможѣ перестали дбати про руску церкву — настала конечна потреба заняти ся долею рускихъ храмѣвъ. Тогдѣ то мѣжь рускимъ мѣщанствомъ пробудивъ ся сей духъ громадскїй, почали творитись звязки, чи товариства, щобъ спѣльными силами дбати про потреби церковнї. Небавомъ однакъ показало ся, що не досыть ще того, щобъ дбати про майно и ладъ

церковный. Мѣщане деякі пѣзнавали потребу такихъ звязкѣвъ, котрѣмъ мали служити й ити въ пѣдмогу не тѣлько парохіяльнымъ церквамъ, але дбати про духовні потреби цѣлои рускои церкви, бо объ тѣмъ не було кому журитись.

Такъ зродилась гадка о потребѣ змѣнъ въ устрою давнихъ рускихъ брацтвъ церковныхъ, щобъ ихъ приладити до высшой задачѣ. Гадку сю перевело найдавнѣйше зъ рускихъ брацтвъ, въ 1586. р., що зъ давна було при церквѣ Успеньскѣй у Львовѣ.

II. Початокъ и дѣяльнѣсть Ставропигійскаго Брацтва при церквѣ Успенія Пр. Б. у Львовѣ (8).

1. Приѣздъ антїохійскаго патріярха Іоахима до Львова и потверджене нового устава Успеньскаго брацтва.

Пѣсля переказу брацтво, спершу Успеньскимъ зване, повстало небавомъ пѣсля основаня мѣста Львова и львѣвскои церкви Успенія Пр. Б. (около 1250. р.). Однакъ найдавнѣйшимъ письменнымъ свѣдоцтвомъ про истноване сего брацтва есть грамота короля польскаго Казимира IV. зъ р. 1439. Спершу прихожане

Успенської церкви утворили братство, щоб вести жите справдѣ христіанське, складали датки на украшене своєї церкви, на підмогу бѣднихъ членовъ и калѣкъ и т. и. Въ р. 1585. приѣхавъ до Львова антиохійскій патріархъ Іоакимъ зза далекого моря Середземного и проживавъ тутъ якийсь часъ при городскій Успенській церквѣ. Вонъ збиравъ милостыню для своїхъ пригнетенихъ духовнихъ и на украшене храмовъ, однакъ здасть ся мавъ вонъ такожъ розслѣдити станъ рускої церкви підъ панованемъ Польщѣ. Се вѣдай поручивъ ему Єремія патріархъ зъ Царгороду (що за Чорнымъ моремъ), найстаршій зъ усѣхъ епископовъ и архиереївъ, котрого й руска церква уважала тогдѣ своимъ найвысшимъ головою⁽⁹⁾. Користуючись побытомъ патріарха Іоакима у Львовѣ, мѣщане львівскій подали ему до благословеня и потверженя на ново выроблений уставъ брацкій, що служивъ опѣсля взорцемъ для всѣхъ иншихъ рускихъ брацтвъ. Після нового уставу братство перестае бути тѣснимъ кружкомъ прихожанъ Успенської церкви, мовьбы лише цеховимъ братствомъ. До сего братства могли після нового уставу вписуватись и мѣщане и шляхтичѣ и „посполиті“ (прості) и загаломъ „люде всякого стану, якъ тутешній, такъ и сторонній“, такъ мужчини, якъ и женцины. Брацтво мало дбати не тѣлько про

свою церкву и еи потреби, про по́дмогу бѣд-
ныхъ и калѣкъ, про шпиталь, але мало слу-
жити справѣ цѣлои рускои церкви. Въ той цѣли
мало брацтво передовсѣмъ удержувати школу,
въ котрой молодѣжь мала вчити ся на ученыхъ
слугъ и оборонцѣвъ вѣры и церкви. Крѣмъ того
повинно було брацтво удержувати печатню для
выдаваня потрѣбныхъ церковныхъ и шкѣльныхъ
книжокъ. На останку брацтво Успенське львѣвске
лучить ся въ оденъ загальный союзъ зъ усѣма
церковными брацтвами, розсѣянными по рѣжныхъ
мѣстахъ Украины-Руси, щобъ спѣльно держати ся
и дѣлати для вытыченои цѣли. Львѣвскому брац-
тву Успенському надавъ патріархъ старійшинь-
ство мѣжь усѣми брацтвами такъ основаными,
якъ и тыми, що мали-бъ оснувати ся. Такимъ
способомъ иншій брацтва мали въ усѣмъ слухати
верховного львѣвского брацтва, котре мало право
наглядати ихъ дѣяльнѣсть.

Патріархъ за часъ своего побыту въ ру-
скихъ земляхъ, по́двластныхъ тогдѣ польскому
королеви, приглянувъ ся добре и побачивъ сво-
ими очима, яке тогдѣ було руске духовенство,
а особливо іерархія (митрополить та епископы).
Вѣнь бачивъ, що „на тыхъ брацтвахъ тѣлько
такежь благочесте вже зѣстало“, якъ выразивъ ся
оденъ сучасный письменникъ. Зрозумѣвши, яка-бъ
могла выйти для рускои церкви корысть зъ тыхъ

брацтвъ, патріярхъ не тѣлько подтвердивъ новый уставъ львѣвскаго брацтва, але й надавъ ему широкі права. Вѣнь бо пѣзнававъ, що скоро брацтва розширять свою дѣяльнѣсть, то заразъ выступлять проти нихъ властелиубиві іерархи, вѣдъ котрыхъ брацтва були перше зовсѣмъ залежні. Въ брацтвахъ оживъ на ново громадскій духъ рускаго народу, що мѣгъ вѣдродити руску церкву и духовенство, завести давній ладъ и поправити саму іерархію.

Дня 1-го сѣчня 1586. р. выдавъ патріярхъ Іоакимъ грамоту, котрою благословивъ брацтво на се дѣло и подтвердивъ новый єго уставъ. Вѣдповѣдно до слѣвъ євангельскихъ „повѣждъ церкви“, надавъ патріярхъ сею грамотою брацтву право, наглядати жите и обычаѣ не тѣлько членѣвъ своего брацтва, але й иншихъ брацтвъ, не тѣлько свѣтскихъ людей, але такожь самыхъ духовныхъ, хочъ бы они и не належали до брацтва, напаминати ихъ устно або письменно, а о неправоныхъ доносити єпископови. Навѣтъ, коли-бъ єпископъ пѣшовъ проти законѣвъ правды и ставъ управлять церквою не пѣсля правилъ св. Апостолѣвъ и св. Отцѣвъ, коли-бъ праведныхъ накланявъ до неправды и пѣддержувавъ беззаконныхъ людей, то такому єпископови мали противити ся, якъ ворогови правды.

Братчики мали сходити ся въ означеній

день до брацкаго дому, що чотыри тыжднѣ, а кождый братчикъ мавъ тогдѣ зложити до брацкои скарбони пѣвъ гроша. Хто вступае до брацтва мае зложити приписану присягу и 6 грошѣвъ вступной вкладки. Замѣсцеві братчики платять по 7 грошѣвъ на рѣкъ. Братчики самі выбирали собѣ старѣйшинъ и судили ся своимъ власнымъ брацкимъ судомъ. Судъ брацкій мѡгъ непоправного засудити на вылучене зъ церкви, а священникъ брацкій мавъ се оголосити прилюдно въ церквѣ. Вѡдъ такого засуду не мѡгъ вылученого увѡльнити навѣтъ епископъ, поки вылученый не покорить ся брацтву. Старѣйшинъ або старшихъ братѡвъ выбирали щорѣчно въ провѡдну (Томину) недѣлю и сей звычай задержавъ ся ажъ до нынѣ. Брацтво мае право выбирати собѣ священикѡвъ до своихъ церквей и игумена для монастыря св. Онуфрія (на Жовкѡвскѡмъ передмѣстю), бо львѡвске брацтво Успеньске було его основателемъ и патрономъ*). Брацтво Успеньске посылало

*) При церквѣ св. Онуфрія бувъ шпиталь, котрого фонды декретомъ правительства австрійского зъ 1789 р. прилучено до закладу убогихъ у Львовѣ, а угодою зъ 1762 р. вѡдлучено монастырь св. Онуфрія вѡдъ брацтва Успеньского. До р. 1754. були священниками при церквѣ Успеньскѡй монахи, а зъ того часу священники свѣтскі. Гл. Временникъ зъ р. 1875 стр. 247.

на соборы двохъ депутатѣвъ, и они мали мѣсце и голосъ мѣжь епископами и высшимъ духовенствомъ. Такъ само высылало брацтво двохъ депутатѣвъ на епископскій судъ, а вразъ зъ высшимъ духовенствомъ и шляхтою львѣвской епархіѣ черезъ своихъ депутатѣвъ выбирало епископа львѣвского и мало перше мѣсце и голосъ по духовенствѣ *). Брацтво орудувало само цѣлымъ майномъ своимъ, а дома брацкїи, поставленїи коло церкви, були вѣльнїи вѣдъ всякихъ повинностей и дачокъ.

Потвердивши сей новїи уставъ, зъ которого мы навели найважнѣйшїи права и постановы, патріархъ грозивъ клятвою каждому, хто бы поваживъ ся тѣму супротивити ся, або нарушити въ чѣмъ небудь се право духовне — чи то ар-

*) Въ 1754 р. Успенскѣ брацтво втратило право, засѣдати въ епископскихъ судахъ (впрочѣмъ тїи суды обмежились теперъ лише на духовенство) и не мае вже права участи въ выборѣ епископа, бо се право выконуе правительство. Правомъ выбору львѣвского епископа користувалась львѣвска Ставропигїя ще за австрїйского ряду. По смерти епископа Петра Бѣлянського (1798. р.) черезъ перемыского епископа Антонїя Ангеловича предложила львѣвска Ставропигїя цѣсаревї яко кандидатѣвъ на львѣвскѣ епископство: Миколая Скородиньского, Ивана Горбачевского и Игната Витшиньского (Гл. Наук. Сборникъ 1868. I. и II. стор. 75).

хиєпископъ, чи єпископъ або священникъ, чи хто зъ князѣвъ або простыхъ людей.

Патріярхъ Іоакимъ роздславъ такожь въ сю пору окружне посланіє, себъ то письмо до всѣхъ православныхъ христіянъ, звѣщаючи, що львѣвскій мѣщане хотять оснувати школу, де ихъ дѣти могли бъ учити ся грецкого и славянського языка, щобъ рѣдь ихъ не остававъ въ темнотѣ.

Для розповсюдненя книжной науки закупили львѣвскій мѣщане зъ пѣдмогою єпископа Гедеона Балабана по смерти першого руского друкаря Ивана Федорова єго друкарню славянську и грецку, потрібну для школы брацкои, за пѣвторы тысячи золотыхъ. Такожь заходило ся львѣвске брацтво ставити нову церкву и дома для школы, друкарнѣ и гостинницѣ. Патріярхъ просить отже въ своѣмъ письмѣ всѣхъ православныхъ христіянъ, щобъ пѣдмагали такій богоугодній дѣла⁽¹⁰⁾.

2. Приѣздъ царгородского патріярха Ерємїя и розширене правъ Успенського брацтва до значеня Ставропигїѣ.

Въ р. 1588. приѣхавъ царгородскій патріярхъ Ерємїя, щобъ наглядно пересвѣдчитись о станѣ рускои церкви, а поступивши на короткій часъ до Львова, поѣхавъ у Москву, щобъ тамъ

настановити московского патріярха. Патріярхъ Єремія бувъ чоловѣкъ дуже розумный и ученый. Єго знали въ Европѣ и не тѣлько православнѣ, але й лютеране и католики (мѣжь иншими Янъ Замойскій великій гетьманъ коронный и канцлеръ, першій по королю урядникъ въ Польци) вѣдносились до патріярха зъ великою почетомъ. На другій рѣкъ, вертаючи зъ Москвы, задержавъ ся довше у Львовѣ. Тогдѣшний король польскій, Жигимонтъ III. позволивъ єму пѣдчасъ єго побыту въ литовско-рускихъ земляхъ судити и карати недостойныхъ рускихъ епископѣвъ и священикѣвъ, такъ якъ се право прислугувало царгородскому патріярсѣ яко головѣ рускои православної церкви.

Грамотою зъ 1588. р. патріярхъ Єремія не тѣлько потвердивъ права данѣ львѣвскому брацтву антїохійскимъ патріярхомъ Іоахимомъ, але ще й розширивъ тѣ права. Пѣсля постановы Єремїѣ мало тѣлько Успенське брацтво право, удержувати у Львовѣ школу, де дѣти могли вчити ся св. письма, славянського и грецкого языка. Иншой школы православної крѣмъ брацкои не можна було закладати у Львовѣ. Брацтво мало право друкувати не тѣлько книжки церковнѣ, лѣтописи, але й шкѣльнѣ и научнѣ. Пѣзнѣйшою грамотою зъ р. 1593. увѣльнивъ патріярхъ львѣвске брацтво Успенське зъ пѣдъ власти

єпископа львівського, а навіть митрополита кїєвського, такъ що въ того часу брацтво було залежне просто вѣдъ царгородского патріярха. На знакъ тої незалежности Успенського брацтва вѣдъ власти єпископской надавъ єму патріярхъ знамя трираменного патріяршого хреста и назву Ставропигіѣ, а сей хрестъ патріяршій утверджували брацтва ставропигійскій надъ царскими вратами въ головнѣмъ иконостасѣ. Патріярхъ заохочувавъ заводити и по іншихъ мѣстахъ брацтва такій, однакъ старѣйшинство надъ усѣми лишивъ при львівскѣй Ставропигіі. Такимъ способомъ повстало брацтво (въ р. 1589.) у Вильнѣ при церквѣ св. Тройци, а за нимъ и багато іншихъ въ рускихъ гóродахъ, въ Кієвѣ, Луцку, Могилевѣ, Рогатынѣ и іншихъ.

Сї права выѣмковї львівського брацтва Ставропигійского признавъ такожъ митрополитъ кїєвскій Михайло Рагоза (1590. р.), синодъ берестейскій (1591. р.) и король польскій Жигимонтъ III. (1592. р.). Грамотою королѣвскою признано брацтву право удержувати школу, выключне право друкувати и продавати славянсько-рускій и грецкїй книжки и свобѣдно управляти своїми справами безъ вмѣшуваня судѣвъ „трибунальскихъ, маршалковскихъ, земскихъ и городскихъ“, хочъ права тї часто нарушували польскїй старосты, бурмістры, раднїй и шляхтичѣ, а ко-

роль не мѡгъ дати потрібной обезпеки, бо власть его була дуже слаба и обмежена.

Патріярхъ не безъ розваги и не безъ цѣли надавъ львѡвскому брацтву Ставропигійскому такій широкий права. Черезъ таке брацтво, залежне непосредно тѡлько вѡдъ власти патріярха, мѡгъ вѡнъ знати, що дѣе ся на Руси и держати въ своихъ рукахъ усю руску церкву. Хочьбы якихъ довѣренныхъ людей настановивъ патріярхъ епископами, то все жъ таки проживаючи въ далекому Царгородѣ мѡгъ вѡнъ боятись, що тѣ епископы будуть бѡльше дбати про свои власнѣи мѣсцевѣи справы, якъ про справы церкви. А такъ мѡгъ патріярхъ бути певный, що брацтво Ставропигійске зложено зъ рѡжныхъ людей, незалежне вѡдъ нѣякои иншой власти, окрѡмъ патріярха, зъ правомъ наглядати епископѡвъ, буде сильно держатись волѣ патріярха, тымъ бѡльше, що брацтво не могло иначе переводити своихъ замѣровъ, якъ пѡдъ его опѣкою.

Однакъ се вельми не сподобалось деякимъ рускимъ владыкамъ, що они мали стояти пѡдъ доглядомъ брацтва, а именно такимъ епископамъ, що свою власну волю ставили высше, якъ вымоги церковного закону и ладу. Они вѡдвыкли давно вже мати надъ собою яку небудь контролю (доглядъ), а перенявшись шляхоцко-польскими поглядами, тымъ менше склоннѣи були пѡд-

давати ся доглядови брацтвѣ, котрї въ ихъ очахъ були не чимъ иншимъ, якъ зборищемъ „хлопѣвъ, шевцѣвъ, сѣдлярѣвъ и кожемякѣвъ (гарбарѣвъ)“. Тому то рускї владыки давали послухъ засадѣ голошенѣй славнымъ проповѣдникомъ езуитскимъ Петромъ Скаргою, що людямъ свѣтскимъ не вѣльно мѣшати ся въ церковнї справы. А все жъ таки тї „хлопы“, що творили брацтво були вышою законною властею, настановленою патріярхомъ, головою православной церкви, и брацтво мало право наглядати владыкъ и доносити патріярсѣ про ихъ надбужитя. Отже ся боязнь передъ доглядомъ и доносами брацтва здержувала ще якїйсь часъ самоволю рускихъ владыкъ и спонукувала ихъ жити въ супокою зъ брацтвами. Рускї владыки мусили тымъ бѣльше оглядатись на брацтва, позаякъ впливъ ихъ и значене росли зъ того часу, якъ до брацтвѣ почали вписуватись православнї рускї паны за проводомъ рускихъ князѣвъ и вельможъ. Такъ н. пр. членами львѣвского брацтва Ставропигїйского були князѣ: Константинъ Острожскїй воевода кїевскїй, Михайло Вишневецкїй, Кирило Рожинскїй, князѣ Збараскїй, Заславскїй и и., знаменитї паны Бучацкїй, Скумины-Тышкевичѣ, Кирдѣѣ, Немировичѣ и иншї. Крѣмъ рускихъ князѣвъ, вельможъ и панѣвъ мѣжъ членами своими числило Ставропигїйске брацтво львѣвске Господа-

рѣвъ*) молдавскихъ и волоскихъ и иныхъ посторонныхъ людей, якъ н. пр. достойного роду Грека Константина Корніакта, родомъ зъ острова Кандіѣ (Креты). Обезпечене пѣдмогою такихъ знаменитыхъ людей могло львѣвске брацтво разомъ зъ иными обявити свѣй впливъ на справы цѣлои рускои церкви, домагати ся щорѣчныхъ церковныхъ зѣздовъ або соборѣвъ, на котрыхъ являли ся заступники брацтвъ и вносили свои домаганя що до поправы стану рускои церкви. Такъ н. пр. на соборѣ въ Берестѣ 1594. р. явились заступники львѣвского, галицкого, виленьского и ишихъ многихъ брацтвъ и жалувались на рѣжній надбужитя священикѣвъ. Они домагались, щобъ на ново заведено давній ладъ выборный при обсаженю епископскихъ мѣсць, такъ що ѣ митрополить и инші духовні члены собору, уступаючи сему домаганю, годять ся на те и обѣцуютъ выстарати ся, щобъ король потвердивъ сю постанову.

Тымъ ще не кѣнчились заходы брацтвъ. Львѣвске брацтво пише 1592. р. до патріярха и домагаєсь, щобъ вѣнь приславъ на Русь своего ексарха, се-бѣ-то намѣстника, котрый бы пѣддавъ строгому судови недостойныхъ русскихъ

*) Господарями звали ся князѣ Молдавіѣ и Волоцины.

владыкъ, а опѣсля вѣдкрывъ надзвычайный церковный соборъ для уладженя справъ руской церкви.

Побытъ свѣй въ рускихъ краяхъ патріярхъ Єремія не тѣлько зазначивъ потверженемъ и розширенемъ правъ львѣвского брацтва Успеньского, але взявъ ся до дѣла, щобъ усунути неладь въ рускѣй церквѣ, и розпочавъ зверху: усунувъ зъ митрополичого престола Онисифора Дѣвочку за те, що бувъ два разы женатый, а на его мѣсце именувавъ миньского архимандрита Михайла Рагозу, котрого ему представили свѣтскій знатнї паны. Посвящаючи Рагозу сказавъ патріярхъ тї многозначнї слова: „Коли вѣнъ достойный, то нехай буде пѣсля вашихъ слѣвъ достойный; колижъ вѣнъ недостойный, а вы его представляете яко достойного, то я чистый, але вы побачите!“ Свѣтскї люде представили патріярсѣ незначного, ему зовсѣмъ незвѣстного архимандрита и патріярхъ уступивъ ихъ волѣ, але и заявивъ, що за то не буде вѣдповѣдавъ, коли выбѣръ не выйде на добре.

Не можна й свѣтскимъ людемъ дивуватись, чому они зробили такїй выбѣръ. Въ новѣмъ митрополитѣ хотѣли они такого сѣме мати пастыря, котрый довѣвъ бы до давного стану церкву Христову „заплюгавленую нечистыми пастырьми чревопасными“, якъ каже про тогдѣшнихъ вла-

дыкъ Атоньскій чернецъ Иванъ Вишеньскій. Справдѣ Михайло Рагоза бувъ чоловѣкъ благочестивый, скромный, доволѣ добрыхъ обычаѣвъ. Однакъ зъ тыми прикметами бувъ вѣнь добрый на черця, але не на митрополита цѣлои рускои церкви въ такихъ бурливыхъ часахъ. Вѣнь не мавъ твердости характеру, бувъ слабый, боязливый и тому мусивъ опѣся нахилати ся то на одну, то на другу сторону. А всежь таки яко выбранникъ свѣтскихъ людей мусивъ Рагоза стати по сторонѣ брацтвъ.

Пѣсля того однакожь зробивъ патріярхъ велику похибку, назначивши небавомъ пѣсля высвяченя Рагозы на митрополита, своимъ ексархомъ луцкого епископа Кирила Терлецкого. Такій ексархъ, се-бѣ-то намѣстникъ патріярха, мавъ поправляти всѣхъ епископѣвъ, наглядати надъ порядкомъ мѣжь ними, а негѣдныхъ усувати. Що могло склонити патріярха до настановленя Терлецкого ексархомъ, годѣ напевно сказати. Не було переступу, въ котрѣмъ бы Кирила Терлецкого не обвиняли,⁽¹¹⁾ а сучаснї письменники зъ насмѣшкою про него писали, що нѣхто не подивувавбы ся, коли бъ владыка сей навѣть потурчивъ ся. При тѣмъ усѣмъ бувъ однакъ Терлецкій чоловѣкъ вельми хитрый, проворный, ученый и дѣяльный. Мабуть умѣвъ вѣнь представити патріярсѣ неспособнѣсть Рагозы, небезпечнѣсть

силы свѣтскихъ людей, яка проявила ся при выборѣ Михайла Рагозы. Патріархъ отже бажаючи вынадгородити кривду заподѣяну Терлецкому, що его поминули при выборѣ митрополита, та побоюючись, що Рагоза не дасть собѣ рады въ такихъ бурливыхъ часахъ, назначивъ Терлецкого патріаршимъ ексархомъ.

Патріархъ допустивъ ся ще й другою не менше важною похибкою. Вѣнъ пробувавъ въ рускихъ земляхъ ажъ до половины листопада 1589. р. и за той часъ двѣчи гостювавъ у польского великого гетьмана и канцлера Яна Замойского, а нѣ разу не бувъ у такого заслуженого для русской церкви князя Константина Острожского. Нема навѣтъ слѣду, щобъ патріархъ зъ нимъ за той часъ бодай бачивъ ся. Симъ показавъ патріархъ мовь-бы маловажене такой знаменитости, а то не могло остати безъ лихихъ наслѣдковъ, якъ и деякіи иншіи похибки патріарха.

3. Боротьба Ставропигіѣ зъ рускими владыками и львѣвскимъ магистратомъ.

Рускіи владыки якійсь часъ терпеливо зносили трудне свое положене, однакъ глядѣли выходу зъ него. Двократный приѣздъ патріарха на Русь, усунене кіевского митрополита и иншіи

строгій розпорядженя задля выкорѣненя неладу въ рускѣй церквѣ, контроля церковныхъ брацтвъ, вмѣшуване ихъ въ справы церковнѣй и смѣливе домагане поправы стану руской церкви — все то занепокоило безжурне доси жите русскихъ владыкъ и затревожило ихъ. Перше досыть було запевнити собѣ ласку короля або опѣку якого великого пана зъ королѣвского двора — то вже можна було жити пѣсля вподобы и рѣбити безкарно, що лише бажали. А теперь брацтва глядѣли на ихъ дѣла и жите, а донесене до патріярха могло стягнути строгій судъ або усунене зъ владычого престолу. А вже-жь мало було тогдѣ такихъ владыкъ, котрѣ могли-бъ зъ супокѣйною совѣстію станути на судъ, або въ котрыхъ житю не нашло-бъ ся, якъ мы то вже попередно розказали, поводу до усуненя зъ владычого престолу. Отже щобъ вызволитись зъ сеи „неволѣ“, якъ они выражались, рѣшили ся рускѣй владыки навпередъ вести боротьбу супротивъ найблизшихъ противникѣвъ своихъ — церковныхъ брацтвъ. Зъ наибѣльшимъ завзятемъ провадивъ таку боротьбу львѣвскѣй владыка Гедеонъ Балабанъ зъ львѣвскимъ брацтвомъ Ставропигіѣйскимъ. Вѣнъ осягнувъ владычѣй престѣлъ по своѣмъ вѣтцю Арсенію, мовбы въ спадщинѣ. Бувъ се чоловѣкъ молодой, палкѣй, а упертый, та не привыкъ нѣкому пѣдлагати, анѣ погаму-

вати своєї самоволї. Приїздъ патріярха Іоахима до Львова и потверженє брацтва, котре мало наглядати его, могло розсердити львѣвского владыку и противъ патріярха и противъ брацтва. Небавомъ пѣсля приїзду патріярха Іоахима до Львова, пѣдчасъ Великоднихъ святъ, почалась суперечка мѣжь брацтвомъ, а епископомъ львѣвскимъ о зверхнѣсть брацтва и о монастирь св. Онуфрія та его грунты. Епископъ обложивъ непослушныхъ клятвою, а хочъ опѣсля погодились, однакъ не на довго. Ворогованє вѣдновилось на другій рѣкъ. Владыка нападавъ зъ збройними людьми на монастирь и брацтво, розганявъ его учителѣвъ и священикѣвъ, прилюдно накладавъ клятву на братчикѣвъ. Справа ся дѣйшла до вѣдомости царгородского патріярха, котрый выступивъ въ оборонѣ брацтва и погрозивъ Гедеонови Балабанови вылученємъ зъ церкви. Се спонукало Гедеона Балабана повѣрити словамъ езуитского проповѣдника Скарги о шкѣдливости вмѣшуваня людей свѣтскихъ въ sprawy церковнї.

Задля розширеня правъ львѣвского Ставропигійского брацтва при церквѣ Успенія Пр. Б. патріярхомъ царгородскимъ Єремїєю, повставъ спѣръ мѣжь тымъ брацтвомъ, вывѣнованымъ такими выемковыми правами (якъ попередно було згадано), а молодшими брацтвами Миколаѣвскимъ,

Теодорѣвскимъ и Богоявленскимъ *). Сі брацтва на передмѣстяхъ удержували такожъ школы, шпиталѣ и гостинницѣ, а выемковї права наданї Ставропигійскому брацтву обмежали ихъ дѣяльнѣсть (именно що до удержуваня школы, якъ попередно було згадано). Въ р. 1590. чотырохъ мѣщанъ львѣвскихъ, що належали до згаданихъ брацтвъ на передмѣстяхъ, вразъ зъ иншими своими прихильниками, злучились зъ епископомъ Гедеономъ Балабаномъ противъ Ставропигійского брацтва Успенського и его школы, та вѣдводили иншихъ мѣщанъ, щобъ не посылали своихъ дѣтей до Ставропигійской школы. Митрополитъ Михайло Рагоза выступивъ въ оборонѣ Ставропигійского брацтва и вылучивъ его противникѣвъ зъ церкви. Въ червни 1590. р. явилось на соборѣ въ Берестѣ сѣмъ депутатѣвъ львѣвского Ставропигійского брацтва и жалувались на епископа Гедеона, що не сповняе патріаршихъ постановъ що до брацтва львѣвского

*) Церква св. Николая стояла на передмѣстю жовкѣвскѣмъ на тѣмъ мѣсци, що й нынѣшня (1623. р. згорѣла, а 1800. р. погорѣвшу наново вѣдбудувавъ львѣвскїй епископъ Скородинскїй). Церква св. Теодора Тирона стояла низше Миколаѣвской, близько Полтвы, однакъ нынѣ ей вже нема. Благовѣщенська церква, нынѣ такожъ неистнующа, стояла на Галицкѣмъ передмѣстю въ улицѣ Бригидокъ (коло криницѣ). Гл. Временникъ. 1875, стор. 152. и сл.

и рогатыньского, хочь зъ ними погодивъ ся. Они жалувались, що Гедеонъ не хоче высвячувати священникѡвъ для брацтва и томú въ церквѣ брацкѡй не вѡдправляеь служба Божа. Епископъ Гедеонъ казавъ на се, що брацтво не вѡддае приналежной ему епископской чести и тому вѡнъ на брацтво сердить ся. Соборъ рѣшивъ сю справу въ користь брацтва и постановивъ, що вѡдъ теперъ кѣвскій митрополитъ приймае брацтво непосредно пѡдъ свое благословене и мае высвячувати священникѡвъ брацкихъ, выбранныхъ брацтвомъ. Однакъ епископъ Гедеонъ не переставъ прослѣдувати брацтва Ставропигійского; наказавъ усѣмъ пѡдъ клятвою вѡдвертатись вѡдъ брацтва, ограбивъ Ставропигію зъ збройними людьми, обезчестивъ игумена и головивъ, що брацтво не може анѣ церкви ставити, анѣ школы заводити. Ставропигійске брацтво жалувало ся на то всё въ письмѣ до патріярха зъ 6. лютого 1592. р. и доносило, що всѣ люде однодушно говорятъ: „Коли не настане ладь въ церквѣ, то на останку всѣ розбѣдемо ся и вѡдступимо пѡдъ римску зверхнѡсть“. Однакъ чи мало зачудувалось Ставропигійске брацтво, коли небавомъ пѡсля того Гедеонъ Балабанъ оголосивъ патріяршу грамоту, въ котрѡй наказувало ся вынати монастирь св. Онуфрія зъ пѡдъ власти митрополита. Брацтво Ставропигійске жалуючись на се патріярсѣ, доносило ему вперше,

що рускій епископы задумали унію (злученє) зъ римскою (латиньскою) церквою, хочь не могло назвати тыхъ епископѣвъ. Цѣла бо справа вела ся спершу тайно. Луцкій епископъ Кирило Терлецкій вразъ зъ трема иншими (мѣжь тыми львѣвскимъ Гедеономъ) подали до короля грамоту зъ заявленемъ готовности, приняти унію зъ римскою церквою. Король вѣдповѣвъ на се, обѣцюючи ненарушимѣсть богослуженя и рѣжнїи вѣльности тымъ, що приняли-бъ унію. Мѣжь тымъ зъ початкомъ 1593. р. умеръ володимирскїи епископъ Мелетїи Хребтовичъ, а на его мѣсце митрополить высвятивъ звѣстного вже намъ каштеляна берестейского, Адама Потѣя, пѣдъ именемъ Ипатїя, котрого поперавъ такожь Константинъ князь Острожскїи, бо знавъ его лишъ зъ доброй стороны. Князь Острожскїи написавъ опѣсля письмо до Ипатїя Потѣя, а представивши въ нѣмъ гѣрку долю руской церкви, просивъ его, щобъ вѣнъ порадивъ митрополитови и епископамъ розважити сю справу на соборѣ, порозумѣти ся зъ Москвою и Волощиною, щобъ разомъ зъ ними подумати про злученє церкви схѣдной (руской) зъ римскою (латиньскою). Соборъ церковный, скликанныи до Берестя 1593. р. займавъ ся майже тѣлько львѣвскими справами церковными и вылучивъ зъ церкви Гедеона Балабана. Однакъ епископъ мимо того поступавъ

такъ, якъ и перше. Соборъ берестейскій слѣдующаго року (1594) вѣдсудивъ Гедеона Балабана вѣдъ епископства. Небавомъ пѣсля того (2. грудня 1594. р.) появилъ ся актъ о принятію унїѣ, уложеный именованъ усѣхъ вѣрныхъ руской церкви, зъ пѣдписомъ Терлецкого и Потѣя. Терлецкій вспѣвъ наклонити до того ще иншихъ епископѣвъ въ Сокали, а Гедеонъ Балабанъ наклонивъ до того крѣмъ деякихъ епископѣвъ такожь духовенство своєї епархіѣ. На останку згодивъ ся на се и митрополитъ, а Терлецкій и Потѣй поѣхали опѣсля до короля польского въ Краковѣ.

Мѣжь тымъ въ дѣланю Гедеона Балабана настала важна и рѣшуча змѣна. Не знати, чи честилюбивѣсть и незалежнѣсть характеру, чи иншія причины склонили его, помирити ся зъ православною церквою. Скоро лише вступивъ на сю дорогу Гедеонъ Балабанъ, погодивъ ся заразъ зъ львѣвскимъ брацтвомъ и за впливомъ князя Острожского першій подавъ руку и установивъ згуду насампередъ на замку остроскѣмъ (1596. р.), вѣдтакъ у Львовѣ (1602. р.), а противъ унїѣ внѣсь протестъ. Тымъ часомъ Терлецкій и Потѣй поѣхали до Риму, щобъ въ имени русскихъ епископѣвъ вручити папѣ актъ унїѣ зъ римскою церквою. Въ марци р. 1596. вернули они зъ Риму. Король выдавъ манифестъ о довершенѣмъ злученю (унїѣ) церкви руской зъ латинь-

скою и склонивъ митрополита до скликаня собору церковного въ Берестѣ 1506. р., на котрѣмъ 9. жовтня въ церквѣ св. Николая оголошено торжественно унію. Епископѣвъ львѣвского и перемыского и иныхъ, що не хотѣли приняти уніѣ, вѣдсуджено вѣдъ уряду.

Зъ того часу Ставропигійске брацтво зближає ся до епископа Гедеона Балабана и веде боротьбу супротивъ митрополита Рагозы. Въ тѣй боротьбѣ попирали Ставропигійске брацтво свѣтскій вельможѣ и высокій достойники, якъ Константинъ князь Острожскій, воевода кіевскій, Михайло князь Вишневецкій, Богданъ Сопѣга, воевода миньскій, Теодоръ Скуминъ - Тышкевичъ, воевода новгородскій, Кирило князь Рожиньскій. Въ сѣй труднѣй боротьбѣ Ставропигійскому брацтву львѣвскому йшло въ пѣдмогу брацтво Троицке у Вильнѣ, котре дѣстало вѣдъ патріархѣвъ и королѣвъ подѣбнѣ права и привилеѣ. Львѣвске брацтво попиране такими княжими и вельможными родами, пѣдмагане иншими брацтвами набирає тымъ способомъ значеня въ цѣлѣй державѣ. До того ще мусѣло брацтво мати ся на бачности и въ самѣмъ Львовѣ, де вѣдъ р. 1590. осѣли Єзуиты, а крѣмъ того вело борбу зъ кіевскимъ митрополитомъ, котрый все ще уважавъ себе верховнымъ іерархомъ львѣвскои паствы, хочъ принявъ вже унію. Въ сѣй боротьбѣ попирає

братство львѣвскій епископъ Гедеонъ Балабанъ, котрый оставъ ще православнымъ. Крѣмъ того и львѣвскій магистратъ почавъ братство Ставропигійске уgniтати. Для успѣшнѣйшого опору и однодушного дѣланя проти львѣвскому магистратови братство Ставропигійске, погодивши ся зъ Гедеономъ Балабаномъ, зближае ся до меншихъ братствъ львѣвскихъ передмѣскихъ, збирае ихъ (1603. р.) вразъ зъ духовенствомъ церковъ передмѣскихъ на спѣльну нараду, постановляе утворене спѣльної касы и накладае на цѣлу руску громаду мѣста Львова (на мѣщанъ и передмѣщанъ) добровѣльный загальный податокъ. Въ тыхъ суперечкахъ зъ митрополитомъ кѣвскимъ и львѣвскимъ магистратомъ майже рѣкъ рѣчно мусило Ставропигійске братство высылати своихъ вѣдпоручникѣвъ до короля до Кракова, або до Варшавы — або на соймикъ до Судовой Вишнѣ, де шляхта послѣвъ до сойму державного выбирала, и тамъ домагало ся, щобъ соймикъ давъ инструкцію выбраннымъ посламъ боронити на соймѣ релігійныхъ свободъ въ Польци. Посольства до Кракова и Варшавы и на речинцѣ (термина) судѣвъ надворныхъ (асесорскихъ) вымагали немалыхъ коштовъ. За львѣвскими мѣщанами промовляли неразъ у короля воеводы молдаво-волоскі Петро, Єремія, Симеонъ и Миронъ (Могила) и король неразъ скланявъ ся на ихъ сторону, однакъ суды звы-

чайно стояли проти львѣвскихъ мѣщанъ. Въ такѣй труднѣй боротьбѣ черпало львѣвске брацтво Ставропигійске силы зъ власной пѣмочи и однодушного дѣлания зъ иными львѣвскими брацтвами. Такъ н. пр. въ р. 1604. оперло ся Ставропигійске брацтво вразъ зъ передмѣщаньскими брацтвами въѣздови уніятского митрополита Потѣя въ монастырь св. Юра. Опѣръ львѣвского Ставропигійского брацтва противъ церковной уніѣ до р. 1708. (въ котрѣмъ оно такожь приняло унію) бувъ такъ сильный, що навѣтъ львѣвскій епископъ Іосифъ Шумлянскій, вѣрный пріятель короля Яна Собеского и прихильникъ уніѣ (котру принявъ уже 1678. р.) не смѣвъ явно выступити зъ своимъ чиномъ и тому оголошене о принятю уніѣ самымъ духовенствомъ у Львовѣ опѣзnilo ся ажъ до р. 1700.

4. Введенє свѣтского духовенства до Ставропигіѣ.

Наслѣдники епископа Гедеона Балабана, Шумлянскій Атаназій и Левъ Шептицкій, ворогували такожь супротивъ Ставропигійского брацтва и наводили на Ставропигію бѣльшій нещастя, якъ инші вороги церкви и народу⁽¹¹⁾. Львѣвскій владыки бажали загорнути Ставропигію пѣдъ свою власть и найпевнѣйшимъ до того способомъ уважали надати церквѣ Ставропигійского брацтва свѣтске духовенство, залежне вѣдъ епископа.

На основѣ королѣвского привилею зъ 1634.

р. постановило брацтво Ставропигійске для богослуженя въ своѣй церквѣ выбирати и приимати трехъ священникѡвъ-черцѣвъ и одного діакона. Зъ той поры бувъ при Ставропигіи монастирь пѡдъ зарядомъ окремого игумена (ажъ до р. 1753.). Левъ Шептицкій ставши (1749. р.) епископомъ львѡвскимъ задумавъ надати брацтву Ставропигійскому свѣтске духовенъство, щобъ тымъ способомъ добити ся хочъ сякого-такого впливу на брацтво. Сего пѡднявъ ся епископскій офіціаль Антоній Левинскій, чоловѣкъ хитрый и ученый, але зовсѣмъ не переборчивый въ способахъ. Щобы втиснути ся до Ставропигіѣ, нанявъ вѡнъ собѣ хату въ Ставропигійскѡмъ домѣ на три роки, а вѡдтакъ то орудками, то всякими приятельскими услугами ставъ втискати ся въ приязнь братчикѡвъ. Коли жъ обѣцявъ подарувати брацтву свою бібліотеку и показувавъ прихильнѡсть до Ставропигіѣ, приняли єго навѣтъ въ члены брацтва (3. липня 1751. р.), та выбрали при першѣй нагодѣ настоятелемъ друкарнѣ.

Ще того самого року почавъ Левинскій явно выступати. Передъ усѣмъ подавъ до брацтва, щобъ черцѣвъ выдалити зъ брацкои церкви и прияти свѣтске духовенъство. Однакъ брацтво було за черцями. Мѣжь тымъ усунуло брацтво заступника старѣйшины Дзѣковского и касіера Андрея Коцого, совѣтника магистратуального за нечестне орудуванє майномъ церковнымъ.

Розъяренный тымъ Дзёковскій принявъ самовольно свѣтскаго священника, котрый що дня раненько читавъ для него и его прихильникѡвъ службу Божу, такъ що мало хто ходивъ на службу спѣвану брацкимъ священникомъ-черцемъ. Дня 11-го листопада 1753. року Левинскій зъ назначенымъ вѡдъ епископа для брацкои церкви священникомъ Рымбакою напавъ зъ нанятыми людьми на черцѣвъ, выгнавъ ихъ на улицу, поки брацтво вспѣло зѡбрати ся, и зачинивъ ся въ церковномъ домѣ. Однакъ ключѣ вѡдъ церкви були въ рукахъ брацтва, котре противъ такой напасти внесло протестъ и виновныхъ запѡзвало передъ королѣвскій судъ.

Такій поганый поступокъ Левинского выкликавъ загальне зворушене, такъ що 160 осѡбъ зъ помѣжь сенаторѡвъ, гетьманѡвъ и стану ричарского внесло дня 19-ого сѣчня 1754. року представлене до короля.

Межи-тымъ папскій нунцій у Вѣдни назначивъ до Ставропигіѣ Левинского зъ правомъ выбирати собѣ сотрудникѡвъ. Епископъ Шептицкій хотѣвъ сповнити волю нунція и ввести Левинского въ церкву, томѹ казавъ оголошене о томъ прибити на церковныхъ дверехъ. Брацтво однакожь заперло церкву, не пустило нѣ епископа, нѣ Левинского, а за нарушене своихъ правъ и на Дзёковского подало жалобу до

короля. Розпочавъ ся довгий процесъ. Король казавъ визначити до того окрѣмну комісію и рѣшити цѣлу справу безъ апеляціѣ, выгнанихъ черцѣвъ назадъ ввести до Ставропигіѣ, бурителѣвъ супокою укарати и на нихъ пошукати шкоды нанесені Ставропигіѣ. Однакъ комісія не въ силѣ була выконати наказу королѣвского, и такъ остали ся свѣтскіи священники вѣдъ 1754. р. въ Ставропигіи.

Вѣдъ часу, коли Ставропигійске брацтво при церквѣ Успенія Пр. Б. у Львовѣ приступило до уніѣ зъ римскою (латиньскою) церквою (1708. р.), принявъ его папа Климентій X. пѣдъ свою непосредну зверхнѣсть и зарядъ. Цѣсарь австрійскій, Іосифъ II. декретомъ надворнымъ зъ 7-ого жовтня 1788. р. знѣсь назву Ставропигійского брацтва, и надавъ членамъ брацтва назву старѣйшинъ и отцѣвъ руского народу.

III. Значенѣ и заслуги львѣвского брацтва Ставропигійского.

Львѣвске Ставропигійске брацтво мало въ своѣмъ часѣ превелику вагу. Оно було першимъ и верховнымъ брацтвомъ и служило образцемъ для устрою иншихъ рускихъ брацтвъ якъ ви-

леньского, кієвского, луцкого, могилѣвского и иншихъ.

До брацтва львѣвского належали крѣмь мѣщанъ львѣвскихъ многі знамениті люде такъ високого роду, якъ и поважного въ державѣ становища и тымъ способомъ Ставропигія львѣвска була заступницею цѣлого руского народу, руской вѣры и народности. Князь Константинъ Острожскій величає въ своихъ письмахъ братчикѣвъ Ставропигійскихъ „людьми, котрі слывуть розумомъ и старанемъ о добрѣ посполитѣмъ (загалнѣмъ) и церковнѣмъ“. У всѣхъ важнѣйшихъ справахъ звертає ся князь Острожскій зъ великою привѣтливостію и щиростію до братчикѣвъ Ставропигіѣ и мѣщанъ львѣвскихъ, называючи ихъ „своими милыми и ласкавыми пріятелями, милыми львовянами, своими во Христѣ братіями“. Вѣнъ вельми поважавъ образованыхъ и твердыхъ у вѣрѣ Ставропигійцѣвъ, радивъ ся зъ ними въ справахъ народныхъ, заступавъ ихъ на соймахъ и передъ королемъ. Князь покладавъ таке довѣріє въ брацтвѣ львовянъ-Русинѣвъ, що повѣривъ ихъ опѣцѣ сына своего Олександра, коли сей яко „восточникъ между зубами западныхъ людей и вѣры и науки и всего набоженства усѣль, сирѣчь обителемъ Ярославскимъ сталъ“. Митрополитъ Антоній Винницкій (що бувъ до 1650. р. епископомъ перемыскимъ) называвъ

братчикѣвъ Ставропигійскихъ „помѣчниками, розсадниками и оборонцами въ вертоградѣ Христовѣмъ“.

Велично и крѣпко збудована церква Ставропигійска (Волоскою звана) стала огнищемъ, щѣ сіяло на цѣлу Русь точнымъ захованемъ руского обряду. Высша школа брацка була розсадникомъ науки и просвѣты, щѣ выдала багато свѣтлыхъ мужѣвъ, знаменитыхъ опѣсля учителѣвъ иншихъ шкѣль брацкихъ у Вильнѣ, Кіевѣ, Луцку и и., даровитыхъ письменникѣвъ и ревнихъ поборникѣвъ руской вѣры и народности. Брацка друкарня стала богатимъ жереломъ, зъ котрого розходились церковнѣ и научнѣ книжки по цѣлѣй Украинѣ-Руси, а бѣльниця (шпиталь) для хорыхъ и гостинниця для прочанъ-богомольцѣвъ, основанѣ при філіяльнѣмъ монастирѣ св. Онуфрія були вѣнцемъ просвѣтно-народной и релігійно-чоловѣколюбивої дѣяльности львѣвского Ставропигійского брацтва. Тожъ годить ся на останку хочъ коротко згадати про тѣ рѣжнороднѣ вѣти многосторонной и успѣшной дѣяльности львѣвской Ставропигіѣ.

1. *Ставропигійська церква (Волоска) Успенія Пр.
Богородицѣ. (13).*

Русины почали будувати ся на площади рускôй, на котрôй стоить нынѣ Успенська (Волоска) церква, доперва въ другôй половинѣ 16-ого столѣта (около 313 лѣтъ тому назадъ). Спершу мали Русины львôвскій (до р. 1527.) лише деревляну церкву городску, котра мабуть не въ тôмъ самôмъ мѣсци стояла, де нынѣшна. Коли она згорѣла (1527.) при пожарѣ Львова, поставили львôвскій Русины зъ пôдмогою Господаря молдавского Ивана Олександра и его жѣнки Роксанды (1558) нову камѣнну церкву. Але й та згорѣла. Тогдѣ то поставили Русины львôвскій (1580. р.) насампередъ маленьку церкву Трехъ Святителѣвъ (щô нынѣ ще истнуе на Ставропигійскôмъ подвôрю). Побôчь сеи церковцѣ поставивъ Константинъ Корнiяктъ *) въ шести лѣтахъ

*) Константинъ Корнiяктъ, родомъ Грекъ зъ острова Кандiѣ, переслѣдованый Турками, переселивъ ся до Молдавиѣ, де ставъ волоскимъ бояриномъ, а вôдтакъ осѣвъ у Львовѣ. Тутъ були его свояки купцами и по однôмъ зъ нихъ дôставъ Константинъ въ спадщинѣ значне майно, а рôдь его лучивъ ся зъ знатными родинами рускими Дѣдошицкихъ, Ходкевичѣвъ, Вишне-

(1572—1578) своимъ коштомъ величаву вежу зъ тесового камня (найвысшу у Львовѣ пѣсля вежи ратушевой). Въ р. 1591. положено пѣдвалины до нынѣшней церкви, докѣнченой 1629. р. за володѣня польского короля Жигимонта III. До здвигненя сего невеликого, але гарного храму причинили ся крѣмъ Константина Корнѣякта щедрими датками воеводы молдавско-волоскѣй Миронъ (Могила) Барнавскѣй, Єремѣя и Симеонъ Могила (звѣдси ѣ справедливо зветь ся Волоскою церквою), а такожъ царь и великѣй князь Москво-Россѣй Федоръ Ивановичъ и купецъ львѣвскѣй грецкого роду, князь (архонъ) Олексѣй Палапанъ або Балабанъ. *) Зъ пѣдмогою такихъ до-

вѣцкихъ и польскими Тарновскихъ, Осолинскихъ, але небавомъ вымеръ. Константинъ Корнѣяктъ умеръ 1603. р. въ 86. роцѣ житя дѣяльного и похороненый въ Волоскѣй (успенскѣй) церквѣ, котрой бувъ ктитoremъ, однакъ черезъ недбалѣсть старѣйшинъ пропавъ безповоротно слѣдъ его гробу. На лѣвѣй сторонѣ въ Успенскѣй церквѣ находить ся образъ зображающей Константина Корнѣякта въ природномъ ростѣ, зъ латинскою написею.

*) На стѣнѣ церковной коло хору находятъ ся образы представляющей двохъ господарѣвъ молдавскихъ природного росту. О добродѣйствахъ тыхъ посторонныхъ ктиторѣвъ Успенской церкви свѣдчатъ чотыри гербы представленѣ горорѣзбою зъ вѣдповѣдными написями въ головной бани той церкви: 1 ѣй гербъ цар-

бродѣвъ и зъ складокъ львѣвскихъ Русинѣвъ повстала церква Успенія Пресвятой Богородицѣ (Волоска), котра пышала ся своєю величавою вежою на весь тогдѣшній Львѣвъ ажъ до 23. цвѣтна 1779. р., отже 150 лѣтъ. Того нещасного дня вечеромъ запаливъ грѣмъ вежу, церкву и дома брацкѣй, що стоять коло церкви, а по трехъ годинахъ лишили ся тѣлько звалища мурѣвъ. Внутрѣшне устроене и богата библіотека

скій російскій св. Юрія: „Престѣтлый царь и великій князь Москво-Россіи Феодоръ Ивановичъ бысть благодѣтель церкви; 2-ій гербъ волоскій зъ головою тура: Ясно свѣтлыя двоица воеводъ молдавскихъ память Іереміи Сумеона Могиля кыторей церкви; 3-ій гербъ такожь волоскій: Ясно свѣтлый господарь воивода молдавскій Міронъ Барнавскій Могила совершитель церкви; 4-ій гербъ польскій (орель одноголовый): Все свѣтло кралствующу Жигимонту начало и совершеніе пріять сія церкви. — На хорѣ въ лѣво есть написъ: Твоя отъ Твоихъ Тебѣ царю Христе рабъ Твой Міронъ Барнавскій воевода Молдавскій совершеніе храма сего приноситъ. — Надъ вратами написъ: Храмъ сей честный соверши ся р. б. *ѿхка.* — Князь (архонъ) Олексій Балабанъ зъ острова Яніны, котрого рѣдъ добре звѣстный въ исторіи галицкои Руси и церкви, обновивъ въ р. 1671. поставлену ще Константиномъ родинну капицю о трехъ баняхъ, украшену богато виноградными китицями, о чѣмъ свѣдчить грецка написъ надъ входовыми дверми вѣдъ подвѣря.

Ставропигійска пѣшли зъ огнемъ, а шкода выносила надъ 200.000 золотыхъ. Въ сѣмъ тяжкѣмъ горю удае ся Ставропигійске брацтво до митрополита, щобы позволивъ збирати складки по всѣхъ ему пѣдвластныхъ земляхъ Руси на вѣдбудоване церкви. Зъ жалемъ однакъ дѣзналось Ставропигійске брацтво, що митрополитъ за свою ласку домагавъ ся вѣдъ брацтва, щобъ зрело ся своихъ правъ и привилеѣвъ патріяршихъ (котрі папа римскій потвердивъ по принятю уніѣ Ставропигією 1708. р.) и щобъ пѣдало ся власти епископскѣй. Почали ся зъ того поводу пересправы мѣжь брацтвомъ и митрополитомъ, а мѣжь тымъ надворнымъ декретомъ (выше згаданимъ) цѣсарь Іосифъ II. знѣсь сей привилей патріяршій. Нові складки, дохѣдъ зъ продажи книжокъ и щирі заходы старѣйшинъ Ставропигійского брацтва вѣдъ 25 лѣтъ (Іоахима Хоминьского, Богумила Кмицикевича, Василя Ковальского и Дра Исидора Шараневича) надали Успенскѣй церквѣ и прибудованимъ та перебудованимъ домамъ брацкимъ, займающимъ цѣлый чотырокутникъ мѣжь Рускою а Зацерковною улицею, той видъ, въ якѣмъ нынѣ такъ гарно и величаво представляють ся.

2. *Высша школа Ставропигійского брацтва
у Львовѣ.* (14)

Вже за першихъ рускихъ князѣвъ розпо-
всюдила ся просвѣта и наука въ давнѣй Руси
доволѣ широко, а численнѣи и цѣннѣи творы ста-
рорусского письменства се найвымовнѣйшій того
доказы. Однакъ страшна навала татарска, що
передъ бѣльшь якъ 600 роками опустошила Укра-
ину-Русь, знищила чимало сихъ памятникѣвъ
старорусского письменства, а на цѣлѣй Украинѣ-
Руси на довго погасло свѣтло науки, такъ
що мало хто умѣвъ читати и писати. Коли жъ
бѣльша частина рускихъ краѣвъ зъ кѣнцемъ
14-го столѣтя вѣйшла въ складъ Великого кня-
зѣвства литовского, починають двигати ся зъ
розвалинъ давнѣи монастырѣ, церкви, епископскѣи
столицѣ, а такожъ просвѣта и наука.

Тогда учено въ школахъ славянського и ру-
ского языка и письма, бо въ Великомъ князѣв-
ствѣ литовскомъ и въ рускихъ краяхъ прилуче-
ныхъ до Польщѣ въ судахъ и урядахъ уживали
русского языка и письма, отже потреба було
урядникѣвъ свѣдомыхъ руского языка и письма.
Однакъ основнѣйшою науки въ тыхъ школахъ не
подавали, а хто хотѣвъ набрати ся глѣбшою на-
уки, мусивъ ѣхати за границу до высшихъ школѣ.
Небогатожъ було такихъ, що могли ѣхати вчи-

тись за границу, а мѣжь тымъ молодѣжь руска бажала свѣтла и науки. Мы вже попереду згадували, що Константинъ князь Острожскій добачавъ головну причину упадку руского духовенства и руской церкви въ темнотѣ и недостатку науки, а ладъ въ церквѣ и мѣжь духовными пѣсля его думки мѣгбы тѣлько тогдѣ завести ся и все лихо выкорѣнити, колибъ основано школы и на Руси росповсюджено просвѣту⁽¹⁵⁾. Невѣстный же по имени львѣвскій священникъ въ своѣмъ письмѣ „Пересторога“ (1600—1605. р.) жалуе ся на темноту народу ось якими словами: „И такъ то вельми зашкодило панству рускому, що не могли шкѣль и наукъ посполитыхъ розширяти и оныхъ не фундовано; бо коли бъ були науку мали, тогды бы за невѣдомостію своєю не прійшли до такои погибели.“⁽¹⁶⁾

Потреба шкѣль, науки и просвѣты мѣжь рускимъ народомъ, була тымъ бѣльша, що въ 16-тѣмъ столѣтїю нововѣрцѣ (Кальвіны, Лютеране и ин.) зъ великою ревностію ширили свои власнї науки. Въ тѣмъ часѣ въ цѣлѣй Европѣ починають дбати о пѣднесенѣ просвѣты, заводять по всѣхъ бѣльшихъ мѣстахъ школы и поправляютъ спосѣбъ научуваня. Тожъ и Русь не остала по заду иншихъ народѣвъ. Князь Константинъ Острожскій заложивъ вже въ 1580. р. высшу школу въ своѣмъ гѣродѣ Острожѣ на Волыни.

И нашъ Львѡвъ мавъ въ тѡмъ часѣ просвѣченыхъ людей не тѡлько мѣжь духовенствомъ, алей помѣжь мѣщанами. Львѡвского мѣщанина Макарія Тучапского выбрали духовнѣй, шляхта, мѣщане и все поспѡльство грецкой вѣры намѣстникомъ митрополичимъ, опѡсля же ставъ вѡнъ епископомъ львѡвскимъ. Король польскій потвердивъ сей выбѡръ и выдавъ Макарію привилей на епископство, але за то мусивъ вѡнъ дати королеви 550 волѡвъ⁽¹⁷⁾. Высвячене Макарія вѡдбулось 1539 р., а такимъ способомъ вѡдновлена у Львовѣ вѡдъ бѡльше якъ 150 лѣтъ осирочена православна руска епархія яко намѣсництво кїевской митрополїѣ. Макарій Тучапскій умеръ 1549., а его наслѣдникомъ бувъ Арсеvїй Балабанъ, отець Гедеона.

Нѣчо отже дивного, що найшлись мѣжь рускими мѣщанами тогдѣшнѣго Львова люде дбалї о свою предкѡвску мову, народнѡсть и вѣру, та заохоченї антїохїйскимъ патрїархомъ Іоахимомъ завели въ р. 1586. у Львовѣ першу высшу школу брацку. Була се єдина у Львовѣ школа высша, а патрїархъ царгородскїй Єремїя, потверджуючи (1588. р.) права Ставропигїйского брацтва, приказує, що тамъ инша православна школа не може бути лише брацка. Такъ само и соборъ берестейскїй постановляє, чтобы школы „малї“ (звычайнї тогдѣшнї школы) при церквѣ по двоє або троє дѣтей до помочи священника

підбучували, а не стояли на перешкодѣ школамъ „соборнѣйшимъ“ (се бѣ то высшимъ, якъ тамъ названо брацку школу Ставропигійську львівську и пізнѣйше на єї ладъ заведеноу школу виленську). Школа Ставропигійська мала тымъ ббльшу заслугу, що тогдѣшній польскій рядъ не дбавъ о просвѣту въ рускихъ краяхъ, а школы въ Польци були приступні тілько для дѣтей шляхоцкихъ. Школа Ставропигійська приймала дѣтей всякого стану „убогихъ за прости-Богъ, а богатыхъ за рожнымъ даткомъ.“ Дѣти братчикѣвъ, а особливо сироты учили ся даромъ. Школа наша ще й тымъ рѣжнилась вѣдъ польскихъ, ческихъ и иншихъ европейскихъ, що не мучила дѣтей чужою имъ латиною, а учила въ славянськѣмъ (церковнѣмъ) и народнѣмъ рускѣмъ языцѣ (або якъ тогдѣ виражались „простою мовою“).

Уставъ або порядокъ шкѣльний, вироблений для Ставропигійської школы и затверджений царгородскимъ патріархомъ Єремією, бувъ такъ добрый, що після того взѣрця заведено и упорядковано инші школы брацкі въ Вильнѣ, Луцку, Кієвѣ и и., тілько, що обемъ наукъ львівської школы бувъ ширшій, якъ н. пр. луцкої. Кієвскій митрополить, бувши 1592. р. у Львовѣ потвердивъ брацтво Ставропигійське и поручивъ всѣмъ благочестивымъ христіянамъ підмагати

брацку школу а такожь польскій король Жигимонтъ III. грамотою (зъ 13. жовтня 1592. р.) давъ брацтву право удержувати высшу школу. Брацка школа Ставропигійска звала ся звичайно „школою наукъ грецкого, славянського, руского, латинського и польского письма“, тому що въ тыхъ языкахъ училась молодѣжь рѣжныхъ наукъ. Спершу молодѣжь пѣдготовлялась въ языцѣ рускомъ и славянскомъ, опѣсля учила ся языковъ чужихъ (грецкого и латинського) и высшихъ наукъ. *) Крѣмъ высшихъ наукъ свѣтскихъ учили церковного уставу и спѣву, св. письма, о чеснотахъ християнскихъ и обрядахъ.

Белику вагу прикладали до науки грецкого языка. Русь бо ще зъ часѣвъ заведеня християнства була въ тѣснѣй звязи зъ Царгородомъ, столицею цѣсарѣвъ грецкихъ, а знане языка грецкого було у насъ вже тогдѣ значно розповсюжене, коли въ захѣднѣй Европѣ ледво почало продиратись свѣтло наукъ, вѣдродженыхъ черезъ знакомство зъ безсмертными творами письменства

*) Зъ свѣтскихъ наукъ учила ся молодѣжь: граматика, поезіѣ, реторики и діалектики (вымовы) и иныхъ частей фѣлософіѣ, та аритметики (рахованя); опѣсля доходили въ науцѣ до такъ званыхъ семи свободныхъ наукъ, а до тыхъ належали: граматика, льѣлика (наука мысленя), реторика, географія аритметика, астрономія (звѣздарство) и музика.

старинныхъ Грековъ. Рускіи ученіи черпали грецке письменство просто зъ жерела, а на Руси читали славніи писанія грецкихъ поетовъ и ученыхъ тогдѣ, коли ще въ заходній Европѣ мало що про нихъ чули.

Ставропигійска брацка школа при ревнѣй дѣяльности свѣтлыхъ учителѣвъ здобула собѣ великіи заслуги около розповсюдження науки въ рускихъ земляхъ въ сю пору, коли рускіи вельможѣ и паны почали вже цуратись своєї батьківскої вѣры и народности, коли рядъ польскій не дбавъ о просвѣту руского народу. Въ тѣй школѣ пѣдготовляла ся молодѣжь на свѣтлыхъ пастырѣвъ народу або учителѣвъ иншихъ шкѣлъ. Уже въ 1591. р. выдало Ставропигійске брацтво першу и найлѣпшу на свѣй часъ граматикѣу Єллино - (греко-) словенського языка *),

*) Сея граматика напечатана письменомъ зъ грецкого взятимъ, а приподобленимъ до руского, похожимъ на гражданку и се доказъ, що львѣвскіи Русини уживали такъ званої гражданки (письма звичайного свѣтскихъ книжокъ) вже въ 16-ѣмъ столѣтїю. Огже поговѣрка деякихъ неукѣвъ, будьто гражданка письмо російске, вынайдене царемъ Петромъ Великимъ зовсѣмъ безпѣдставна. Въ капітулѣ митрополіѣ львѣвскої находятъ ся два окружніи письма патріярха Єремїѣ и митрополита Михайла Рагозы, печатаніи въ Ставропигійскої друкарни 1591. р. такимъ же письменомъ. Лаврентїи Зизанїи Тустановскій бувъ спершу такожъ

а въ 1602. р. дало виленськѣй брацкѣй школѣ першихъ учителѣвъ братьей Лаврентія и Стефана Зизаніѣвъ-Тустановскихъ. Кіевскій митрополитъ Петро Могила основуючи въ Кіевѣ высшу школу (Могилянську колегію, опѣсля замѣнену въ Академію) покликавъ зъ львѣвскои брацкои школы учителѣвъ языка латиньского и грецкого, опѣсля же выбравъ кѣльканайцять способныхъ и доволѣ вже вивченихъ молодцѣвъ, по бѣльшѣй части зъ львѣвскои школы брацкои и выславъ своимъ коштомъ за границу, щобъ тамъ ще дальше образувались въ высшихъ наукахъ. Колижь они по чотырѣхъ рокахъ вернули учеными до рѣдного краю, декотрї зъ нихъ заняли мѣсце учителѣвъ въ кіевскѣй колегіи, котра стала огни-

учителемъ львѣвскои школы и выдавъ Граматику Словенську и Азбуку (1596 р.), Словарь Словеньского языка (на рускій языкъ вытолкованї) и Катехизисъ. — Повнїйшїй вѣдъ Зизаніевого Словарь Славенорускій выдавъ въ Кіевѣ (1627) Памва Беринда, бувшїй ученикъ Ставропигїйскои школы. Сей ученый мужъ бувъ надзорцемъ друкарнї въ Стратынї (селѣ бережаньского повѣта) и тамъ у Федора Балабана, дѣдича Стратына, а братанця львѣвского епископа Гедеона, почавъ писати се дѣло, надъ котрымъ трудивъ ся 30 лѣтъ. Балабаны продали опѣсля Стратынську друкарню Кієво-Печерскѣй Лаврѣ, а архимандритъ еи Єлисей Плетенецкій спровадивъ Беринду до Кієва.

щемъ просвѣты не тѣлько Украины, але и цѣлои Россіѣ и выдала знаменитыхъ письменникѣвъ и проповѣдникѣвъ въ 17. и 18. столѣтїю, якъ Лазаря Барановича, Іоаникія Галятовского, Юрія Кониського, Теофіля Прокоповича и нашего львовянина Стефана Яворского. Такъ школа львѣвского брацтва була жереломъ, зъ котрого наука ринула чистою струєю до Кієва и на цѣлу схѣдну Европу.

Окрѣмъ попереду вже згаданихъ ученикѣвъ и учителѣвъ львѣвской школы, вышло зъ неї багато свѣтлыхъ людей, знаменитыхъ письменникѣвъ, ревныхъ оборонцѣвъ вѣры и народности руской якъ: Іовъ Борецкій, Исаѣя Копиньскій, Сильвестеръ Коссѣвъ, Захарій Копыстенський, Исаѣя Козловскій и инші. Многі зъ нихъ були опѣсля епископами, митрополитами або иншими духовными достойниками.

Іовъ Борецкій ученикъ львѣвской брацкои школы, бувъ опѣсля учителемъ грецкого и латиньского языка и ректоромъ въ тѣйже школѣ, а вѣдтакъ ректоромъ кієвской школы и 1620. р. митрополитомъ кієвскимъ и галицкимъ. ⁽¹⁸⁾ Умеръ 1631. р.

Исаѣя Борисовичъ Копиньскій бувъ вѣдъ 1620. р. епископомъ перемыскимъ, а въ 1631. р. ставъ митрополитомъ кієвскимъ и га-

лицкимъ (умеръ 1641. р.). Бувъ звѣстный такожь яко письменникъ церковный.

Сильвестеръ Коссѡвъ бувъ першимъ префектомъ (настоятелемъ) и професоромъ кievской Могилянської колегіѣ, опѣсля (1635. р.) ставъ епископомъ мстиславскимъ, а вѡдтакъ (1647 р.) митрополитомъ кievскимъ и галицкимъ. Бувъ се чоловѣкъ твердого характеру, незаляканий заступникъ руского народу. Вѡнъ навѣтъ тогдѣ не хотѣвъ нагнути карку передъ московскимъ царемъ, коли гетьманъ Богданъ Хмельницкій 8. сѣчня 1654. р. въ Переяславлѣ присягнувъ пѡдданьство Россіи. Не радо скланявъ ся вѡнъ до Россіѣ, бо знавъ, що Россія не схоче дати незалежности рускому духовеньству и що оно буде мусило пѡдпасти пѡдъ власть московского патріярха. Сильвестеръ Коссѡвъ домагавъ ся, щобъ руске духовеньство оставало дальше пѡдъ верховною властію царгородского патріярха, щобъ нарѡдъ мѡгъ, якъ попередно, свѡбѡдно выбирати достойникѡвъ духовныхъ вѡльными голосами людей духовныхъ и свѣтскихъ, щобъ не насылано на Украину Москвичѣвъ на духовныхъ. Однакъ на се опѣсля царскій рядъ зовсѣмъ не зважавъ.⁽¹⁹⁾ Митрополить Коссѡвъ бувъ чоловѣкъ великой ревности въ справахъ церковныхъ и ученый письменникъ. Умеръ вѡнъ 15. цвѣтня 1657. р.,

лишивши многі писаня въ рускѣмъ и польскѣмъ языцѣ.

Кирило Транквиліонъ-Ставровецкій, такожъ ученикъ Ставропигійской школы львѣвской бувъ проповѣдникомъ въ Кієво-Печерскѣй Лаврѣ, а вѣдтакъ архимандритомъ (настоятелемъ монастыря) въ Черниговѣ и выдавъ кѣлька цѣнныхъ книжокъ релігійныхъ.

Захарій Копыстенський бувъ архимандритомъ Кієво-Печерской Лавры (умеръ 1626. р.) и тамъ вразъ зъ Єлесеємъ Плетенецкимъ, Памвою Берындою, Гавріиломъ Доротеєвичемъ (такожъ бывшимъ ученикомъ львѣвской школы) трудивъ ся надъ выданемъ рѣжныхъ релігійныхъ и церковныхъ книгъ и самъ написавъ кѣлька многоцѣнныхъ дѣлъ.

Исая Трохимовичъ Козловскій бувъ спершу учителемъ львѣвской школы брацкой опѣсля першимъ ректоромъ (управителемъ) Кієво-Могилянської колегіѣ и учивъ тамъ теологіѣ (духовныхъ наукъ священничихъ). Се бувъ оденъ зъ наибѣльше ученыхъ и поважанныхъ помѣчникѣвъ славного митрополита кієвского Петра Могилы. Кієвскій соборъ отцѣвъ церкви въ р. 1640. заявивъ свое поважане для него тымъ, що признавъ ему титулъ доктора св. богословія (теологіѣ). Вѣднъ умеръ 1651. р.

3. Друкарня Ставропигійска.

До розповсюдження просвѣты на Русі причинила ся чимало штука друкарска. Русины вже вельми рано користувались друкарствомъ. Пѣсля вынайдена штуки друкарскои въ Нѣмеччинѣ въ пятьдесять лѣтъ появились першій церковній книги кирилицею въ Краковѣ 1491. р. Троха пѣзнѣйше (1517—1519) выдавъ докторъ Франціскъ Скорина рускій перевѣдъ Библиѣ въ Празѣ. Вѣд-такъ повстали друкарнѣ у Вильнѣ (1525. р. выдавъ Скорина тамъ Апостола), въ Несвѣжи (1562. р. вийшовъ тамъ лютерскій катехизисъ рускою мовою) въ Заблудовѣ и въ Острозѣ (де 1581. р. появилася Библия *).

Успенське брацтво у Львовѣ не осталось по заду иншихъ мѣсть рускихъ земель. Друкарня брацка у Львовѣ при церквѣ Успенія була вже имовѣрно около року 1572., однакъ пѣзнѣйше пѣдупала.

*) Друкарнѣ рускїи були такожъ въ Крилоосѣ нѣдѣ Галичемъ, належнѣмъ до дѣбръ руского митрополита и въ Стрятынѣ, селѣ бережанського повѣта, що належало до родини Балабанѣвъ. — Ся остання перенесена опѣсля до Кїева, дала початокъ до славной друкарнѣ кїевскои Печерскои Лавры 1635. р. Була ще короткїй часъ друкарня епископска у св. Юра у Львовѣ.

Доперва Иванъ Федорѣвъ „тщаниемъ (заходомъ) своимъ друкованіе занедбалое обновилъ“. Иванъ Федорѣвъ або Федоровичъ (або Ходоровичъ) оснувавъ зъ Петромъ Мстиславцемъ першу друкарню въ Москвѣ и напечатали тамъ *Апостолъ* (1564. р.) и *Часовникъ* (1564). Однакъ темный нарѣдъ московскій зворушивъ ся, думаючи, що се чарѣвники, напавъ на друкарню и спаливъ еѣ. Оба друкарѣ мусили втѣкати за границу и нашли щирю гостину у знатного руского вельможи на Волини, Григорія *Ходкевича*, гетьмана Великого князѣвства литовского и воеводы виленського. *Ходкевичъ* дарувавъ Ивану Федорову невелике село и заложивъ у городѣ *Заблудовѣ* друкарню, де тойже друкаръ напечатавъ *Євангеліе учительное* (1568. р.). Недужій на старѣсть *Ходкевичъ* радивъ Федорову замѣняти друкарскій статокъ на „рало“, однакъ Федорѣвъ уважавъ грѣхомъ залишити роботу, до котрой Богъ давъ ему талантъ. Розпроцавшись зъ хорымъ уже *Ходкевичемъ* (котрый 1574. р. умеръ), поѣхавъ Иванъ Федорѣвъ до Львова. Тутъ зъ пѣдмогою *Григорія Ходкевича* и єго сынѣвъ *Андрея* и *Олександра* заложивъ друкарню и напечатавъ (1574. р.) *Апостолъ*. Однакъ пѣзнѣйше не мавъ нѣякои пѣдмоги и попавъ въ бѣднѣсть та недугу, що мусивъ весь свѣй статокъ друкарскій заставити

у жида Израиля Якубовича. Вѣнъ умеръ 1583. р. и похованый коло монастыря св. Онуфрія у Львовѣ, а нагробный его камѣнь зъ написомъ досыть затертымъ (выдоптаннымъ) находить ся нынѣ въ церквѣ св. Онуфрія въ притворѣ, близько головныхъ дверей зъ правой стороны, заставленный лавками.

Однакъ дѣло розпочате такъ гарно Иваномъ Федоровымъ не запропастилось зъ его смертію. Зъ его выливарнѣ брали черенки (буквы друкарскі) всѣ рускій друкарнѣ: Ставропигійска у Львовѣ, Балабанѣвска въ Стрятынѣ и Крилосѣ и инші. Епископъ львѣвскій Гедеонъ Балабанъ заходивъ ся, щобъ братчики Успенської церкви вкупѣ зъ нимъ выкупили заставленный статокъ друкарскій Ивана Федорова и тымъ способомъ брацку „друкарню опущеную выдвигнули“ и взывавъ до пѣдмоги того дѣла все духовенство своеи епископѣ грамотою зъ 1. мая 1586. р. Однакъ опѣсля повставъ спѣръ мѣжъ Гедеономъ Балабаномъ и брацтвомъ, а черцѣ св. Онуфріѣвского монастыря здаеь не зъ великимъ успѣхомъ розносили сѣ грамоты по Руси, бо львѣвске Успенске брацтво мусило по части зъ своего майна, по части зъ доходѣвъ закупленои друкарнѣ заплатити за выкупъ заставленого друкарского статку у Израиля Якубовича 1500 золотыхъ (такъ нарѣсь довгъ Федорова вразъ зъ

вѣдсотками въ 1585. р.). Друкарня Ставропигійска була вже вѣдкрыта въ 1586. р. (бо въ нѣй напечатана выше згадана грамота епископа Балабана зъ 1. мая 1586. р.) и зъ того часу не перестаетъ робити ажъ до нынѣшнѣго дня.

Царгородскій патріархъ Єремія грамотою зъ 1590. р. позволяе друкарни печатати книжки всякого змѣсту, а именно богослужебнѣй, духовнѣй и шкѣльно-научнѣй. За впливомъ знатныхъ рускихъ вельможъ Константина князя Острожского, воеводы кѣевского, и Теодора Скумина-Тишкевича, воеводы новгородского, выдавъ король польскій Жигимонтъ III. дня 15. жовтня 1592. р. грамоту, котрою потвердивъ брацтво Ставропигійске при церквѣ Успенія Пр. Б., школу вышшу брацку и друкарню при сѣй церквѣ „давно заведену, а передъ кѣльванайцяти лѣтами обновлену.“

Друкарня Ставропигійска була все въ цвѣтучѣмъ станѣ, а до неи удавались зъ усѣхъ сторѣнъ въ потребахъ друкарскихъ. Князь Константинъ Острожскій просивъ, щобъ ему прислало брацтво Ставропигійске „зо три касты (скринки) литеръ греческихъ и зицера (складача)“, патріархъ єрусалимскій присылавъ за всякими церковными книгами, а волоскій Господарь удае ся такожь до Ставропигійскои друкарнѣ зъ печатанемъ псалтыри и проповѣдей волоскихъ. Бѣднѣй монастирѣ

и церкви дѣлавали иногда даромъ церковныя книжки вѣдъ Ставропигійскаго брацтва. Книжки выдаваныя Ставропигійскимъ брацтвомъ розходились по цѣлой Руси, а царь россійскій Петро Великій, бывши 1707. р. у Львовѣ, на письмѣхъ позволивъ брацтву продавати свои книжки по всей Украинѣ безъ всякой оплаты. Друкарня Ставропигійска давала тому гарный доходъ брацтву, а се было не разъ причиною суперечокъ и судовою тяганины мѣжъ брацтвомъ, а иными друкарями. Около 1628. р. приняло брацтво молодого друкаря зъ Литвы, Михайла Слѣзку, чловѣка емкого и дѣяльнаго. Опѣсля приняли его до брацтва и дали ему зарядъ друкарнѣ Ставропигійской, чимъ занимавъ ся до р. 1634. Збогатившись на службѣ брацтва выпросивъ собѣ зъ пѣдмогою львовскаго латинскаго архіепископа Гроховскаго право на заложене друкарнѣ славянско-рускихъ книжокъ. Брацтво запѣдало его до суду, а король Владиславъ IV. не только подтвердивъ усѣ права брацтва, але признавъ, що только одна брацка друкарня мае право друкувати славянско-рускыя книжки. Однакъ львовскій магистратъ, неприхильный брацтву, выступивъ въ оборонѣ Слѣзки. По довгой тяганинѣ брацтво зъ нимъ погудило. Слѣзка обнявъ зновъ въ зарядъ брацку друкарню и обовязавъ ся печатати бѣльшій выданы (въ цѣлый листъ и четвертину)

въ користь брацтва, а меншій на свою користь, однакъ зъ ознакою не свого имени, а Ставропигійскои друкарнѣ. Друкарня выдала въ тѣмъ часѣ богато книгъ, котрѣ розходились по цѣлѣй Руси, бо въ Кіевѣ задля козацкихъ войнъ нѣчого майже не друкували. Та пѣзнѣйше Слѣзка не дотримувавъ умовы и покинувъ Ставропигійску друкарню, заложивши свою власну, въ котрѣй напечатавъ богато книжокъ хосенныхъ для рускои церкви.

Опѣсля мала Ставропигійска друкарня новѣ клопоты задля неладу, якѣй панувавъ тогдѣ въ канцеляріи королѣвъ польскихъ. Король Янъ Казимиръ дарувавъ въ приступѣ якоисъ дивнои примхи 1651. р. всѣ рускѣ друкарнѣ у Львовѣ гостиньскому хорунжому Студзіньскому и выдавъ ему на се привилейну грамоту. На просьбу Студзіньского взявъ львѣвскѣй магистратъ пѣдъ секвестеръ обѣ друкарнѣ и всѣ славянско-рускѣ книжки и тѣлько за впливомъ кѣвского воеводы Кисѣля и маркграфинѣ Мышковскои, Могилянки зъ дому, змѣнивъ король 1652. р. сей привилей даный Студзіньскому. Слѣзка дальше выдававъ въ своѣй друкарни книжки ажъ до смерти (1667. р.) По смерти Слѣзки брацтво зновъ процесувалось зъ его наслѣдниками, а выгравши процесъ 1670. р. вѣдкупило у нихъ книжки и друкарню. Всѣ тѣ клопоты закончились тымъ, що брацтво

стратило 2000 золотыхъ. Мимо тыхъ перепонъ брацка друкарня не переставала выдавати славянско-русскихъ книжокъ и въ протягу трехъ столѣтій выдала найменше 300.000 книжокъ церковныхъ и научныхъ.

Новѣйшими часами положивъ великѣ заслуги около розширеня, полѣпшеня и збогаченя Ставропигійской друкарнѣ покойный Іоакимъ Хомиинскій, выбранный 1861. р. старѣйшиною Ставропигіѣ. Крѣмъ украшеня и обновленя храму Успеньского и розширеня бурсы Института (котра нынѣ есть намѣсть давной школы), та придбаня новыхъ для брацтва статутѣвъ, розширивъ вѣнъ друкарню, котра выдала въ тѣмъ часѣ книжокъ церковныхъ на 50.000 зр. и перенявъ продажъ и накладъ школьныхъ книжокъ вѣдъ ц. к. Дирекціѣ у Вѣдни, сплативши весь вѣдтамъ перенятый запасъ книжокъ школьныхъ русскихъ на 10.000 зр. Зъ того часу Ставропигійска друкарня має выключне право печатати книжки рускѣ для школъ народныхъ въ Галичинѣ. Заведене книгарнѣ улекшае немало розповсюджуване выданъ Ставропигійскихъ и приносить брацтву немалѣ доходы.

ЗАКОНЧЕНЕ.

Зъ сеи коротенькой исторіѣ можуть собѣ нашій читателѣ представить, яке значене, якѣ заслуги мало львѣвске Ставропитійске брацтво для просвѣты руского народу, для скрѣпленя предкѣвской вѣры и руской народности. Тогдѣ, коли рускѣ вельможѣ и паны почали покидати свою предкѣвску вѣру, мову и народнѣсть, а сельскѣй нарѣдѣ попавъ въ тяжку темноту и втративъ свободу, мѣщане львѣвскѣй заснують огнище, около котрого громадять ся не тѣлько они самѣ, але Русины иншихъ станѣвъ, у котрыхъ ще не згасла свѣдомѣсть своєї народности и вѣры. Многѣ рускѣ вельможѣ одушевляють ся до працѣ для добра цѣлого руского народу и жертвують свои труды и достатки для збудованя величавої церкви и домѣвъ брацкихъ, для заснованя школы, друкарнѣй и иншихъ хосенныхъ закладѣвъ.

Брацтво лагодило суперечки мѣжь членами безъ вмѣшуваня судовыхъ властей державныхъ, назначало щорѣчно по двохъ членѣвъ на засѣданя рады въ ратуши, высылало депутованыхъ на соймъ варшавскѣй для обороны правъ руского

народу; приймало духовні завѣщаня*), а шляхта и мѣщане передавали неразъ свои дорогоцѣнности до переходу. За ту ревну дѣяльність мало брацтво високе поважане навѣть у самихъ противникѣвъ, котрі звали его „славному на весь міръ, много прославившимъ ся для блага церковного и своего народа“.

Львѣвске брацтво выдало людей, що були свѣтилами на цѣлу Русь и своєю глубокою наукою и твердою волею стояли за права руского народу. Инші брацтва рускі удавались все о раду до брацтва въ усякихъ потребахъ. Брацтво переписувало ся зъ такими високоповажаными и знаменитыми людьми, якъ Константинъ князе Острожскій, зъ Господарами молдавскими и волоскими, многими епископами и патріярхами.

Вправдѣ въ протягу вѣкѣвъ брацтво Ставропигійске потратило деякі свои права: знесено шпиталь при св. Онуфрію, а его фонды прилучило австрійске правительство (1789. р.) до дому убогихъ у Львовѣ, такожъ вѣдлучено монастирь св. Онуфрія (1762. р.); брацтво не виконує вже давного права при выборѣ еписко-

*) Значнѣйші записы послѣднѣя волѣ були: Константина Корніякта зъ 1603. р. 2000 золотыхъ, П. Конашевича-Сагайдачного, гетьмана Украины зъ р. 1620. — 2000 зол. польскихъ, Ивана Мазаракого зъ р. 1670. на 2000 зол. поль. и инші.

пѣвъ, не высылае своихъ вѣдпоручникѣвъ до судѣвъ епископскихъ, рады городской, або до сойму. Мѣсце славной школы Ставропигійской займае нынѣ бурса, де находить прожитокъ що року 25 хлопцѣвъ, котрѣ тамъ учать ся церковного спѣву и уставу, а иншѣ науки побирають въ публичныхъ школахъ. Однакъ и нынѣ выбирае собѣ Ставропигія приходника для своєї церкви, орудуе великимъ майномъ, мае пять своихъ домѣвъ, що вкупѣ зъ величавымъ и гарно вѣдновленнымъ зверха храмомъ творять цѣлый чотырокутникъ; мае велику друкарню, книгарню, мае цѣнный збѣръ грамотъ и старинностей (архивъ и музей, упорядкованѣ заходомъ многозаслуженого старѣйшины проф. Дра Исидора Шараневича).

Ставропигія есть такожь осередкомъ, коло котрого громадять ся нынѣ свѣтскѣ Русины, а повагою вѣкѣвъ своихъ и въ минувшѣмъ роцѣ объявила свѣй голосъ въ справѣ церковно-народной и передъ престоломъ Милостивѣйшого Монарха устами двоихъ своихъ заступникѣвъ выбранныхъ спомѣжь себе, вкупѣ зъ двома заступниками выбранными всенароднымъ вѣчемъ у Львовѣ, заложила рѣшучей протестъ проти нарушеня правъ руской церкви и народности передачею Василянскихъ монастырѣвъ въ Добромили и Лавровѣ въ зарядъ Єзуитѣвъ. Сымъ прилюднымъ высту-

племѣмъ заявлено передъ цѣлымъ свѣтомъ, що народъ рускій не зрѣкае ся участи въ справахъ церковно-народныхъ и що во всѣмъ не передавило ся его споконвѣчне право, брати участь въ справахъ церковныхъ, такъ тѣсно звязаныхъ зъ житємъ народнымъ.

Обходячи 300-лѣтній роковины заснованя Ставропигіѣ у Львовѣ, глядять цѣла Русь зъ гордостію на найстаршу свою институцію, покрѣпляючись въ тяжкій боротьбѣ за права рускои народности тою надѣєю, що ся могуча, засѣбна и поважна институція може значно пѣдмагати розвитокъ доходячого до свѣдомости зубожѣлого руского народу въ Галичинѣ и якъ колись запалила свѣточъ правды и науки на цѣлу Украину-Русь, такъ и теперъ розсвѣвати буде промѣня народной просвѣты и науки у тѣ закутки рускихъ земель, де неприхильна народному розвиткови нашего народу рука стараєсь придушити всяку искру народного самопѣзнаня.

ЖЕРЕЛА И ЗАМѢТКИ.

1) Ор. Левицкій. Внутреннее состояніе западно русской церкви. Кіевъ 1883. — И. Чистовичъ. Очеркъ исторіи зап. рус. церкви. II. Птбгъ. 1884.

2) И. Чистовичъ. Оч. ист. з. р. ц. I. 117. — Ол. Барвѣньскій. Исторія Руси V. 59.

3) Тамже.

4) Ол. Барвѣньскій. Исторія Руси V. стр. 81. и сл.

5) Архивъ юго-зап. Россіи ч. IV. Акты о происхожденіи шляхетскихъ родовъ въ юго зап. Россіи. Т. I. Кіевъ 1867. (Передне слово).

6) Dr. J. Pelesz. Geschichte der Union der ruth. Kirche II. 445 и сл. Wien 1880.

7) Ол. Барвѣньскій. Исторія Руси ч. IV. стр. 48. и сл. и ч. V. стр. 17. и сл.

8) Крѣмъ выше наведеныхъ гл. такожъ: Я. Головацкій. Начало и дѣйствованіе Ставропигійскаго братства во Львовѣ по отношенію историко-литературному. (Зоря Галицка яко Альбумъ на р. 1860, Львѣвъ). Тогожь, Порядокъ школьный или Уставъ Ставропигійской школы (Галичанинъ. Выпускъ II. Львѣвъ 1863.) Тогожь. Константинъ Корніяктъ; Львовское Ставропигійское братство и князь Острожскій, и 15 грамотъ тогожь князя (Временникъ Ставр. Инст. на р. 1867, Львѣвъ). — Уставъ братства Свято-Онуфріевского во Львовѣ (Временникъ на р. 1870); Десять грамотъ зъ архиву Ставр. Инст. зъ примѣтками А. Петрушевича

(Временникъ на р. 1871); Роспись старѣйшинъ Инст. Ставроп. съ 1773—1873 г. (Временникъ на р. 1873); Акта относящіеся къ возобновленію во Львовѣ сгорѣвшей Ставр. церкви и пр. (Временникъ на р. 1874); Дръ И. Шараневичъ, Ставропигійска церковь во Львовѣ; Першіи члены Ставропигійскаго братства и дѣятельность ихъ отъ 1586—1609 р.; Важнѣйшіи зъ давнихъ тестаментарныхъ легацій Ставропигійскаго братства; Прочіи братства при церквахъ города Львова въ XVI и XVII ст. (Временникъ на р. 1875). — М. Коссакъ, Шематизмъ Ч. св. В. В. въ Галиціи и короткій поглядъ на монастыри и монашество руске, Львѳвъ 1867.

⁹⁾ Торжественно признано царгородскаго патріарха головою украинско-рускаго церкви доперва на соборѣ 1590. р. Гл. С. Терновскій. Изслѣдованіе о подчиненіи кievской митрополіи московскому патріархату (зъ V. т. 1-ой части Архива Югозап. Россіи) стр. 18.

¹⁰⁾ Гл. С. Соловевъ. Ист. Россіи. X. 16. — А. Петрушевичъ. Иванъ Θεодоровъ русскій первопечатникъ. Львѳвъ 1883. стр. 27. и сл. — Зоря Гал. яко альбумъ 472 стр.

¹¹⁾ Ор. Левицкій. Южнорусскіе архіереи въ XVI и XVII в. (передрукъ зъ Кіевской Старины 1882 р.)

¹²⁾ Гл. М. Коссакъ. Шематизмъ Ч. св. Василя В. въ Галиціи. Львѳвъ 1867. стор. 151 и сл.

¹³⁾ Дръ Шараневичъ. Ставропигійска церковь (Временникъ 1875 стр. 134). — Я Головацкій. Константинъ Корніактъ. (Временникъ 1867. стр. 60.)

¹⁴⁾ Я. Головацкій. Начало и дѣйствованіе Ставропигійскаго братства въ Львовѣ по отношенію историко-литературному (Зоря Гал. яко Альбумъ на годъ

1860. стр. 431 и сл.) — Тогожь. Порядокъ школьный или Уставъ Ставроп. школы въ Львовѣ. (Галичанинъ. Львѣвъ 1863. II. выпускъ, стр. 69 и сл.) — Чистовичъ. Очеркъ ист. зап. Рус. Церкви, II. 327. и сл.

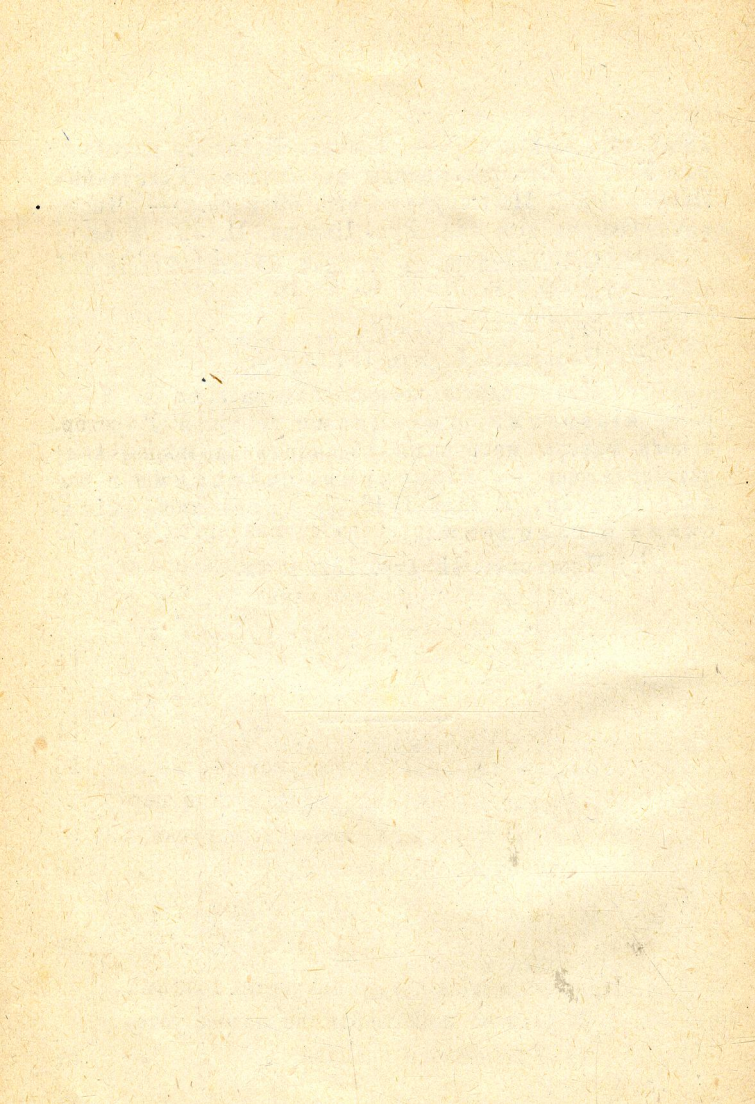
15) Ор. Левицкій въ Архивѣ Югозап. Россіи ч. I. т. VI. стр. 69.

16) Зоря Гал. стр. 438.

17) Чистовичъ I. стр. 181. прим.

18) Митрополиты кievскій называли ся до 1686. р. — кievскими, галицкими и всея Россіи, а коли кievска митрополія подчинила ся московскому патріархатови — кievскими, галицкими и малыя Россіи, а вѣдъ 1743. р. просто лише кievскими и галицкими.

19) Чистовичъ. II. стр. 132. и сл.

З М Ъ С Т Ъ.

	стор.
I. <i>Внутрѣшній ладъ рускои церкви до половины XVI. столѣтя</i>	5
1. Выборне право руского духовенства .	5
2. Великі князѣ литовскі обмежаютъ право выборне правомъ подаваня	8
3. Усунене выборного ладу руского ду- ховенства	11
4. Вплывъ Люблинской униѣ на руске ду- ховенство. Право патронату	14
5. Упадокъ поваги руского духовенства .	16
6. Намагане до поправы стану рускои цер- кви. Початокъ и характеръ русскихъ братствъ церковныхъ	19
II. <i>Початокъ и дѣяльнѣсть Ставропигійскаго бра- цтва при церквѣ Усп. Пр. Б. у Львовѣ</i> .	24
1. Приѣздъ антиохійскаго патріярха Іоакима до Львова и подтвержене нового уста- ву Успенскаго братства	24

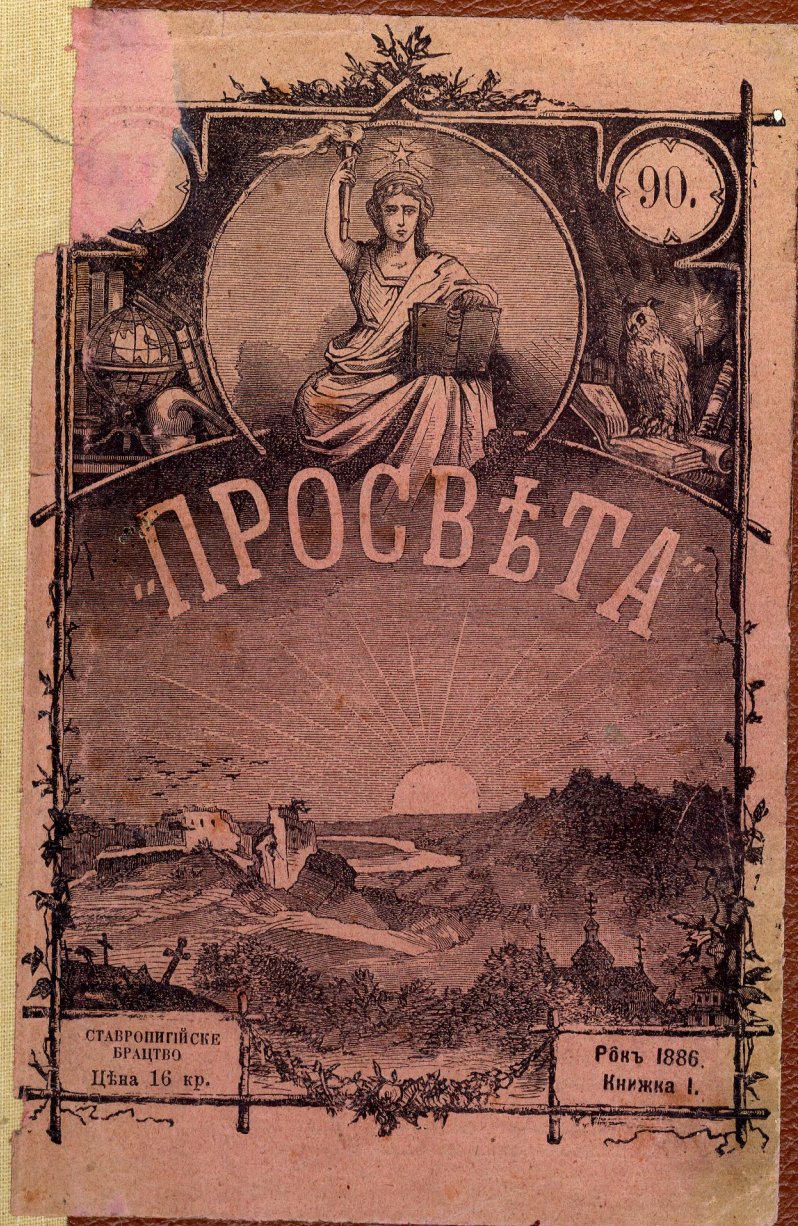
	стор.
2. Приїздъ царгородского патріарха Єремії и розширене правъ Успенського бра- цтва до значеня Ставропигіѣ	30
3. Боротьба Ставропигіѣ зъ рускими влады- ками и зъ львѡвскимъ магістратомъ	38
4. Введене свѣтского духовенства до Став- ропигіѣ ,	47
<i>III. Значене и заслуги львѡвского ставропигій- ского брацтва</i>	<i>50</i>
1. Ставропигійска (Волоска) церква Успенія Пр. Богородицѣ	53
2. Высша школа Ставропигійского брацтва	57
3. Друкарня Ставропигійска	67
Закѡнчене	74
Жерела и замѣтки ,	79

р
л 2081 у

ПРОСВѢТА

90.

СТАВРОПОЛИГІЙСКЕ
БРАТСТВО
Цѣна 16 кр.

Рѣнь 1886.
Книжка I.